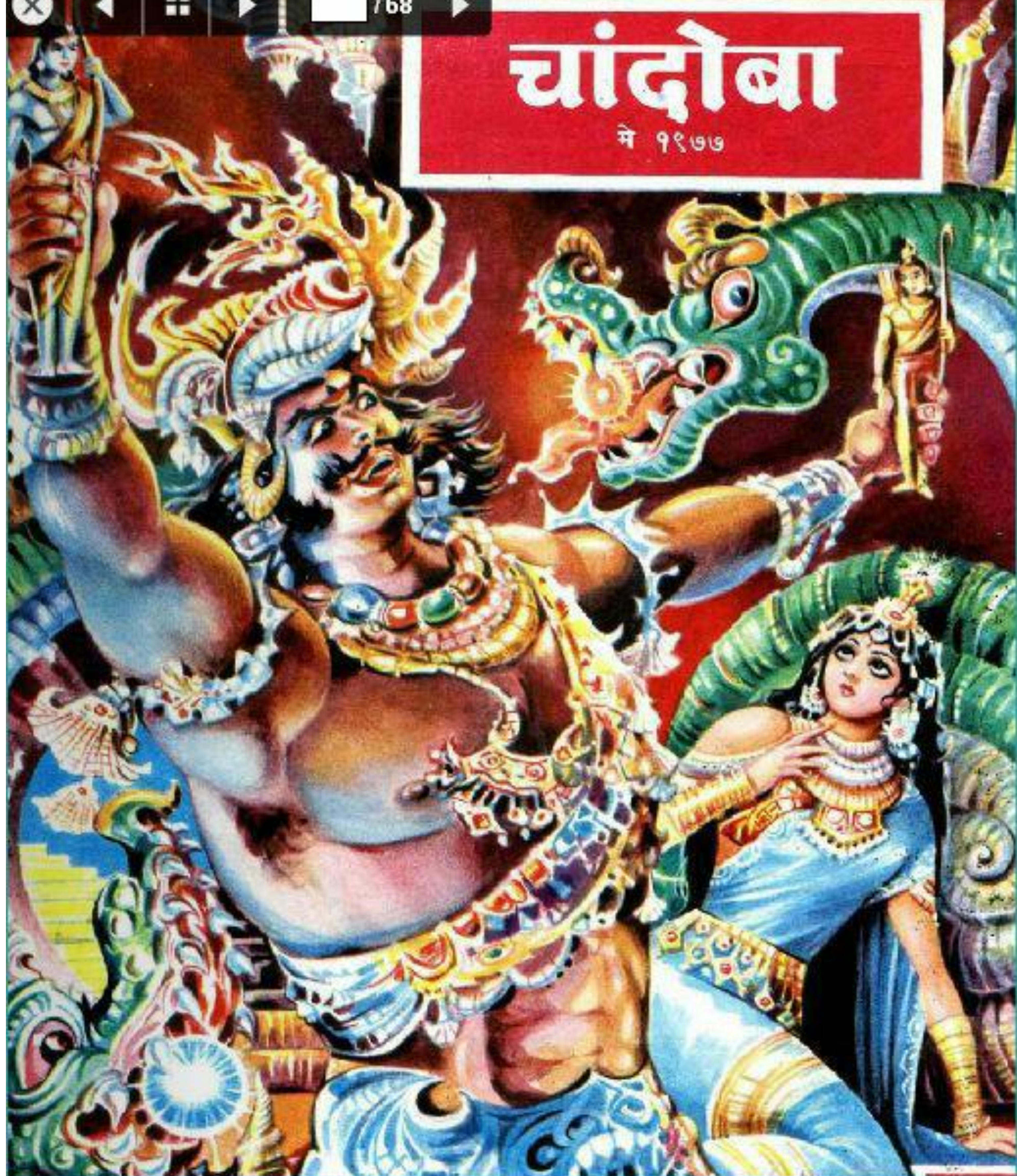

/ 68
चांदोबा
मे १९७७

अमरवाणी

अनुपायेन कर्माणि
विपरीतानि यानि च
क्रियमाणानि दुष्यन्ति
हवींष्य प्रयतेष्विव ॥ १ ॥

[पद्धत असल्याशिवाय केलेली कामे, अपात्रांना केलेल्या अन्नदानासारखी (परिणामी) हानिकरच सिद्ध होतात.]

यः पश्चात् पूर्वकार्याणि
कर्माण्यभिचिकीर्षति
पूर्वम् चापरकर्माणि
न स वेद नयानयौ ॥ २ ॥

[जी आधी करायला हवीत ती कामे नंतर आणि जी नंतर करायला हवीत ती आधी करणाऱ्याला बरं वाईट कळत नाही.]

चपलस्य तु कृत्येषु
प्रसमीक्ष्याधिकम् बलम्
क्षिप्रमन्ये प्रपद्यन्ते
क्रौंचस्य ख मिव द्विजाः ॥ ३ ॥

[जास्त बळ असूनही चंचळ माणूस काम करीत असला की इतर लोक संधी साधून बिघाड करतात.]

मित्रलाभ

[४५]

हरणाला सोडवून आणण्यासाठी कावळा आणि उंदीर गेले ते बराच काळ लोटला तरी न आलेले पाहून कांसव काळजीत पडले. वाट पहात थांबायला ते तयार नव्हते, म्हणून दोघांच्या पाठोपाठ निघाले.

कांसवाला येत असलेले पाहून कावळा घाबरला. कारण शिकारी आला तर कावळ्याला उडून जाणे शक्य होते. उंदीर कोठेतरी लपून बसेल. हरण पळून जाऊ शकेल; परंतु कासव कसे निसटून जाणार?

कावळ्याने कांसवाला विचारले—"तू कशाला आलास बाबा? इकडे शिकारी येण्यापूर्वी ताबडतोब परत निघून जा."

"मी तरी काय करू रे? हरणावर संकट आले होते; तुम्ही दोघे त्याला सोडवायला गेलात ते बराच वेळ परतला नाहीत. मला नाही राहवलं, निघून आलो." कासव म्हणाले.

त्यांचं असं संभाषण चालू असतांनाच शिकारी येत असलेला कावळ्याला दिसला आणि कावळा मोठ्याने ओरडला. उंदराने घाईघाईने हरणाचे जाळे तोडून त्याला सोडविले. हरणाने मागेपुढे पाहिले नाही आणि पसार झाले. कावळा झाडावर जाऊन बसला. उंदीर जवळच एक बीळ दिसले त्यात शिरला.

हरण हातचे निघून गेल्याबद्दल शिकारी हात चोळू लागला. परंतु त्याला कांसव दिसले. त्याला आनंद झाला. त्याने कांसवाला धरून गवताची दोरी वळून आपल्या धनुष्याला बांधले आणि घरी निघाला.

शिकाऱ्याला, कांसवाला धरून घेऊन जात असलेला पाहून उंदीर फार काळजीत

पडला. एका संकटांतून सुटका मिळाली असा विचार करीत होतो तर हे दुसरे संकट येऊन कोसळले. आपल्यावर अशी एका-मागून एक संकटे कां येत आहेत, त्याला कळेना. सुरवातीला त्याचं सर्वस्व गेलं. नंतर स्थानभ्रष्टत्व नशिबी आलं. परंतु मित्र लाभले ते संकटात सांपडले. कपाळावर लिहिलं असतं, त्यातून सुटका नाही, हेच खरं!

इतक्यात हरण व कावळा परतले. कांसवावर आलेल्या संकटाबद्दल त्यांना देखील फार वाईट वाटलं.

उंदीर त्यांना म्हणाला–"दुःख करीत हातावर हात धरून बसून राहण्यात काय फायदा? कांसव दृष्टीआड होण्यापूर्वी त्याला वांचविण्याचा उपाय करू या."

कावळा म्हणाला–"मला एक युक्ती सुचली आहे. शिकाऱ्याच्या घराच्या वाटेवर एक तळे आहे. तो लौकरच तेथपर्यंत पोचेल. त्यापूर्वी हरणाने मधल्या वाटेने पळत जाऊन तळ्याच्या काठी मेल्यासारखं निःश्चेष्ट पडून राहायचं. मी उंदराला आपल्या पाठीवर बसवून तिकडे येतो. मी त्याला काठावर उतरवून ठेवून हरणाचा डोळा कुरतडण्याचे सोंग करतो. ते पाहून हरण मेले असावे असे शिकाऱ्याला वाटेल. तो हरणाला उचलून घेण्यासाठी कांसवाला धनुष्यासह काठावर ठेवून हरणाकडे जाईल. तेव्हां उंदराने चटदिशी जाऊन कांसवाला बांधलेली दोरी तोडून टाकावी. कांसव सुटका होताच तळ्यात पळून जाईल.

हरणाला घ्यायला शिकारी जवळ येऊ लागला की मी उडून जाईन. हरणाने टुणदिशी उडी मारून पळून जावे. तुम्हांला काय वाटंते?"

"फार छान! चांगली युक्ती आहे! आपण कांसवाला हा उपाय करून सोड-विल्या सारखेच समजा. चला तर." हरण म्हणाले.

ते मधल्या वाटेने तळ्याच्या काठी जाऊन मेल्यासारखे पडून राहिले. काव-ळ्याने उंदराला पाठीवर बसवून तळ्याच्या काठावर उतरविले आणि हरणाच्या डोक्या-वर बसवून कान कुरतडल्याचे सोंग करू लागला.

थोड्याच वेळाने शिकारी तेथे आला. हरणाला व त्याच्या डोक्यावर कावळ्याला बसलेला पाहून त्याला वाटलं की हरण जाळ्यातून सुटलं खरं, परंतु दमून भागून शेवटी मेलेलं दिसतं आहे. कांसवाला त्याने चांगलं बांधलंच होतं, म्हणून त्याला काठा-वर ठेवून तो हरणाला [illegible]रायला निघाला. उंदराने चटदिशी येऊन कांसवाला बांधलेली दोरी कुरतडून तोडून टाकली. कांसव काठा-वरून तळ्यात उडी मारून दिसेनासे झाले.

शिकाऱ्याला जवळ येत असलेला पाहून कावळा उडाला. हरीण टुणदिशी उडी मारून पाहतांपाहतां दृष्टीआड झाले.

शिकारी हताश होऊन मागे परतून पाहतो तर कांसव देखील नाहीसे झाले होते.

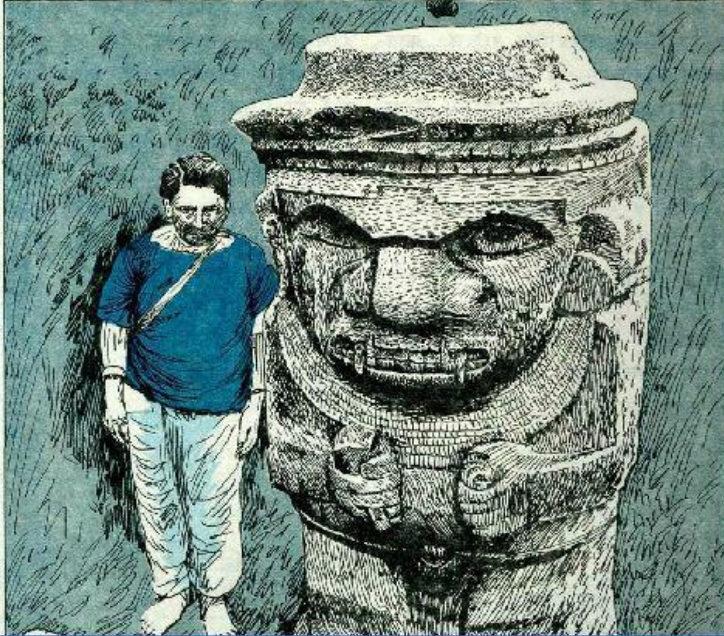
"फुटक्या नशीबा! माझ्या जाळ्यात हरण कसं छान सांपडलं होते. तू त्याला सोडविलेस! माझ्या पकडीत कांसव आले होते त्याल्लासुद्धा तू सोडविलेस! बायका-पोरांना घरी सोडून मी सकाळपासून आतां पर्यंत रानोमाळ भटकलो आणि रिकाम्या हाताने मला परतलेला पाहून त्यांची उदास झालेली तोंडेच मी पाहू म्हणतोस का?" असे म्हणत शिकारी कपाळावर हात मारून पश्चात्ताप करू लागला.

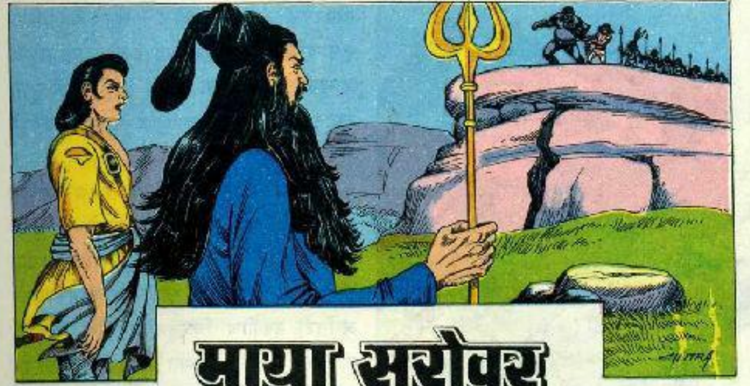
तो निघून गेल्यावर चौघे मित्र पर-स्परांना प्रेमाने भेटले आणि लगेच स्वस्थानी परतून सुखाने राहू लागले.

१८३. विलक्षण मूर्ती

कोलंबियातील शान आगस्टस् प्रांतांत पुरातत्व विभागतर्फे खोदकाम झाल्यावर या सारख्या मूर्ती शेकडो उपलब्ध झाल्या आहेत. या देवतांची पूजा करणारे या काळात कोणी नाही. या 'कोरल' देवतांच्या उजव्या हातांत हतोडीसारखी साधने, डाव्या हातांत शंखासारख्या वस्तू आणि तोंडावर राग दिसतो.

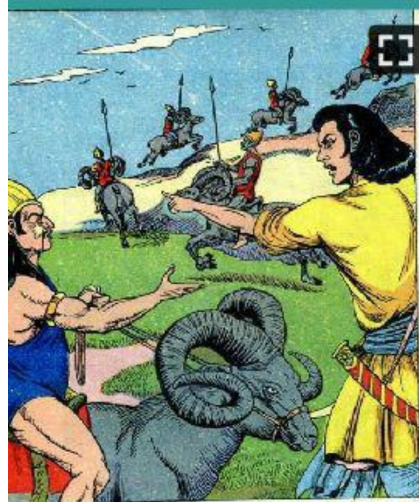
माया सरोवर

[१५]

[गिड्डयांच्या राणीचा शत्रू गडेकोंड वनमाणसाला वश करून घेण्यासाठी मदतीला धावला. त्याच वेळी जयशीलने त्या वनमाणसाबरोबर जो माणूस होता तो आपला शत्रू कृपाणजित असल्याचे ओळखले. जयशीलने वनमाणसावर एक बाण सोडला तेव्हां गिड्डयांच्या सेनापतीने आपल्या सैन्याला डोंगर चढून जायला आव्हान केले. पुढे–]

गिड्डयांचे सैन्य टेकडीवर चढू लागलेले पाहून, त्यांच्या राणीचा शत्रू गडेकोंड आपल्या सैनिकांना डोंगर चढून वर यायला सांगू लागला. त्याच्या आज्ञेचे पालन होत असतां, गिड्डयांचे सैन्यदेखील डोंगर चढून आलेले दिसले. त्यांच्या हातात भाले होते व ते शत्रूवर वार करायला तयार होऊन येत होते. वनमाणसाला दोरखंडांनी बांधून वश करण्याचा प्रयत्न कृपाणजित करीत होता व त्याला गडेकोंडचे अनुयायी मदत करीत होते.

जयशील गडेकोंडच्या अनुयायांना डोंगर चढून येत असलेले पाहून सिद्धसाधकाला म्हणाला–"साधका! आपण राणीच्या सैनिकांना यावेळी मदत केली नाही तर तिचे शत्रू तिला सहजी जिंकू शकतील. त्या कृपाणजिताला पाहिलेस का? त्याने रानटी जातीच्या लोकांचे सोंग केले आहे.

तरी त्याला मी चांगले ओळखले. त्याने मला सुद्धां ओळखले असणार."

सिद्धसाधकाला वाटू लागले की आपण पुढे होऊन राणीला मदत करणे आवश्यक आहे. तो राणीकडे वळून म्हणाला–"राणी, तू इकडे राहण्यातच तुझे हित आहे. आम्ही तुझ्या सैनिकांबरोबर जाऊन तुझ्या शत्रूच्या सैनिकांना आणि त्या दुष्ट गडेकोंडाबरोबर आमचा एक शत्रू आहे त्याला ठार करून नाहीतर पळवून लावतो."

साधकाचे बोलणे संपण्यापूर्वींच ते वनमाणूस फार मोठ्याने ओरडले. ते ऐकून जयशील, साधक व इतरांनी डोंगराच्या टोकाकडे वळून पाहिले. त्यावेळी एकटा कृपाणजित वनमाणसाच्या कंबरेला बांधलेली सांखळी धरून उभा होता. तो सरळ उभा राहून टेकडीच्या उताराकडे पहात हातवारे करीत ओरडत होता.

"साधका! आतां पुन्हां ते वनमाणूस त्या दुष्टाच्या हातात सापडलेले दिसते आहे. आता जर का त्याने एखादा खडक उचलून टाकला तर राणीच्या सैनिकांपैकी अर्धेतरी नक्कीच चिरडून मरतील. तरसग हं, चल!" असे म्हणत जयशील टेकडीवर चढू लागला. सिद्धसाधक त्याच्या मागोमाग निघाला.

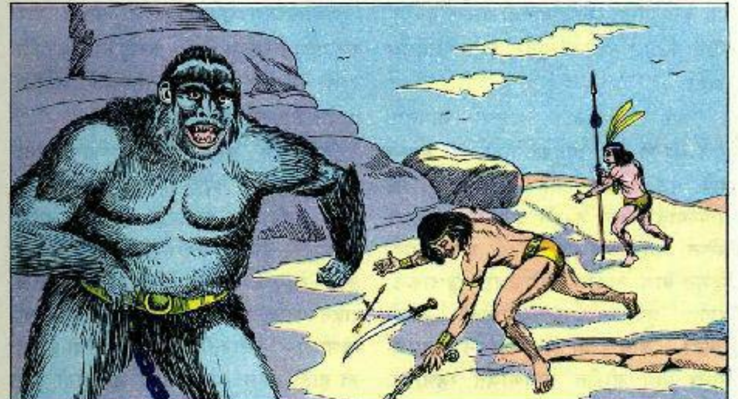
दोघे धावत चढत जाऊन टेकडीवर गिड्डुचांचा सेनापती व त्याचे सैनिक जेथवर गेले होते तेथवर पोचले. त्याला म्हणाले– "सेनापती! आपल्या अनुयायांना थोडा वेळ थांबायला सांग! ते वनमाणूस पुन्हां एखादा खडक तुमच्यावर टाकण्याच्या बेतात दिसते आहे."

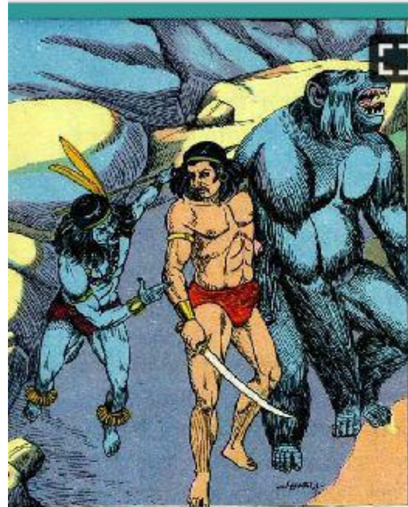
"अहो! तुम्ही त्या वनमाणसाबरोबर तो महाकाय आहे ना, त्याच्या पासून काय वाटेल ते करून आम्हांला बांचवा! आम्ही त्या टेकडीवर जाऊन त्या गडेकोंडचा व त्याच्या अनुयायांचा समाचार घेतो. आपल्या भाल्यांचा हल्ला करून त्यांना डोंगरावरून खाली रेटतो."

"ओ हो! तुझं बोलणं आणि तुझ्या भाल्याचं टोकही खूप पाणीदार आहे रे! परंतु तू विचार केलास तसा करायला तू समर्थ आहेस का? तू देव आहेस की राक्षस आहेस, एकाएकी एवढा मोठा पराक्रम करून दाखवायला? तू एक गिड्डा खुजा आहेस हे विसरलास वाटते?" सिद्धसाधक म्हणाला.

जयशीलने गप्प रहा रे, असे हात हलवून साधकाला सुचविले. तितक्यात तिकडून वनमाणसाने एक मोठा दगड उचलून खांद्यावर घेतला. तो पाहून थोडासा चिडल्यासारखा सिद्धसाधक म्हणाला–"अस्सं! म्हणजे या माकडाला दगड फेंकण्या व्यतिरिक्त दुसरे काहीच येत नाहीसे दिसते आहे! मी त्याला नरकलोकांत पाठवितो." असे म्हणत हातातले त्रिशूल वर उचलून वनमाणसाकडे साधक धावला.

साधक काहीतरी मूर्खासारखा धाडस करायला निघालेला दिसतो आहे. असा विचार करून जयशीलने त्याला थांबायला सांगितले आणि धनुष्यावर बाण चढवून वनमाणसावर सोडला. परंतु नेम चुकला आणि कृपाणजितच्या हातातल्या सांखळीला लागला. त्या धक्कधाने साखळी हातातून निसटून पडली. लगेच वनमाणूस हातातला दगड खाली टाकून पळाला. परंतु कृपाणजितने चटदिशी साखळी धरून वनमाणसाला ओढले. त्याच वेळी बाण सोडणारा त्याचा शत्रू जयशील आहे हे कृपाणजितने ओळखले.

भीतीने आणि आश्चर्याने त्याचा थरकाप उडाला. त्या क्षणापर्यंत तो जयशील असेल असे कृपाणजितला स्वप्नातही वाटले नव्हते. त्याने सिद्धसाधकाला पूर्वी कधी पाहिलेच नव्हते.

"अरे गडेकोंडा! शत्रूचा नायनाट करायला ही वेळ उपयुक्त नाही. तो धनुष्य बाण घेऊन आला आहे ना, तो दुरूनच आपल्यावर बाण सोडून आपला वध करू शकेल. वनमाणूस एक रानटी प्राणी आहे, म्हणून बाण लागला तरी उभा राहू शकले. आपण धूळ चाटीत जमिनीवर पडलो असतो." डोंगराच्या शिखरावरून वनमाणसाला मागे ओढीत कृपाणजित म्हणाला.

गडेकोंडने एकदां जयशील व सिद्धसाधकाला डोळे भरून पाहून घेतले व कृपाणजिताला म्हणाला–"अहो महाकाय! तुमच्या आज्ञेबाहेर मी नाही. परंतु मला एवढेच विचारायचे आहे, तुम्ही वनमाणसाला बरोबर घेऊन एकदम हल्ला केलात तर त्या दोघांना ठार करतां येणार नाही का? आम्ही त्याच वेळी राणीच्या सैनिकांवर तुटून पडतो आणि आपल्या भाल्यांनी त्यांना उभे फाडून काढतो."

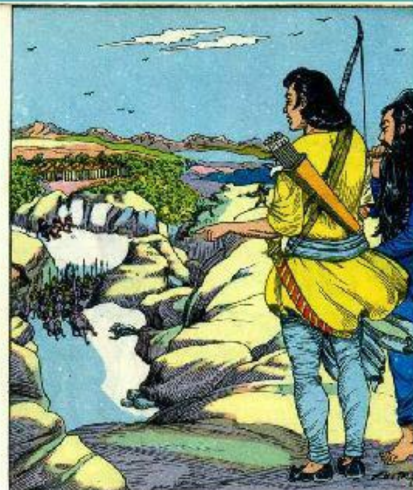
ते ऐकून कृपाणजित संतापून वनमाणसाला टेकडीवरून खाली ओढीत नेत म्हणाला–"काय रे गडेकोंडा! तुझ्या टोपांत खोसलेली पिसे असणारा मी एखादा पक्षी किंवा गिधाड आहे असे वाटले का तुला तुझ्या म्हणण्याप्रमाणे उडत जाऊन त्यांना ठार करायला? त्यांना ठार करायला निराळी युक्ती काढली पाहिजे. पहिल्याने सर्वांना जिवंत आपल्या गावात घेऊन चल."

गडेकोंडने आपल्या सर्व अनुयायांना पळायला आणि आपल्या गावात पोचायला आज्ञा केली. त्या पाठोपाठ मेंढेस्वार आणि भालधारी सैनिक मागे फिरले आणि टेकडी उतरू लागले. शत्रूला पळून जात असलेले पाहून जयशील गिड्डयांच्या सेनापतीला म्हणाला–"सेनापती, हीच उत्तम संधी आहे! जो हाती येईल त्या शत्रूला भाल्यांनी ठार करायला सांग आपल्या सैनिकांना. जे निसटून जातील त्यांच्यावर वरून मोठमोठे खडक ढकलून त्यांना ठार करा. शक्य तितक्यांना नरकात धाडा."

शत्रूला पाठ फिरवून पळत असलेला पाहून खुजांच्या सेनापतीला आणखी जास्त उत्साह चढला. तो आपल्या सैनिकांना प्रोत्साहन देत म्हणाला–"अरे शूरवीर गडेकार सैनिक हो! सिंहासारखे तुटून पडा गडेकोंडाच्या पळपुटया सैनिकांवर त्यांना आपल्या भाल्यांनी फाडून काढा. तो भयंकर प्राणीसुद्धा पळू लागला आहे. आतां आपल्याला भिण्याचे कारण नाही."

आपल्या सेनापतीची आरोळी ऐकून सर्व गडेकार वीर उत्साहाने मोठ्याने जयघोष करीत टेकडीं चढून गेले. त्यांनी आणि मेंढेस्वार आणि भालदार गडेकार वीरांनी जे शत्रू सांपडले त्यांना ठार केले. जे हाती आले नाहीत त्यांना टेकडीच्या पायथ्यापर्यंत पळवून लावले. खुजांचा सेनापती आपल्या मेंढ्यावर बसून धावत आपल्या अनुयायांना प्रोत्साहन देत होता.

जयशील व सिद्धसाधक त्याच वेळी तेथे गेले. त्यांना गडेकोंडचे अनुयायी पळून जात असलेले दिसले. वनमाणसाला ओढून नेत असलेला कृपाणजित सुद्धां त्यांना दिसला.

सिद्धसाधक आपले त्रिशूल उचलून आणि "महाकाल की जय" असा जयघोष करून मोठ्याने आरोळी मारीत म्हणाला–"जयशीला! अरे असा पहात काय उभा आहेस? त्या गडेकोंड दुष्टांचे गांव टेकडीच्या पायथ्याशीच तर आहे त्या गर्द झाडीत. त्यांच्यावर छापा मारून कृपाणजिताला, त्या वनमाणसाला आणि त्यांच्या आश्रयाला असलेल्या गडेकोंडाला यमसदनास पाठवू या."

सिद्धसाधक म्हणाला ते ऐकून जयशील थोडा हसून म्हणाला–"शत्रूची शक्ती कमी लेखण्यात धोका आहे, लक्षात ठेव. त्यांना या टेकडीवरून घाबरवून सोडून पळून

लावणे निराळे आणि सरळ त्यांच्यावर हल्ला करून त्यांचे गाव व घरे उध्वस्त करणे निराळे. शिवाय या गडेकोंडाच्या अनुयायांना, त्यांचा पाठलाग करून ठार करण्याची आपल्याला गरजच काय? आपण त्याच्याशी आणि खुजांच्या राणीशी समेट घडवून आणू शकलो तर त्याचा प्रयत्न ही करून पहायला हरकत नाही."

"तर मग आपला शत्रू तो कृपाणजित आहे, त्याचं काय आणि त्याने पाळलेल्या वनमाणसाचं काय? त्याच्या मदतीने तो दुष्ट या जवळपासच्या पन्नास एक मैलांच्या परिसरात स्वतःचं राज्य स्थापन करून गोरगरीब दुबळ्यांवर अत्याचार करीलच की नाही? आपण हे सर्व पहात गप्प बसायचं का?" सिद्धसाधकाने विचारले.

जयशील त्याचे उत्तर देण्याच्या विचारात होता, तेवढ्यात खुजांचा सेनापती त्याच्या समोर येऊन उभा राहून म्हणाला—"काय हो, तुमची अनुज्ञा व मदत असेल तर सरळ टेकडी उतरून जाऊन त्या गडे-कोंडाच्या गावावरच हल्ला करतां येईल आणि त्यांची वस्ती बेचिराख करतां येईल! मग काय हुकूम?"

जयशील एकदां चारीबाजूला नजर फिरवून पाहून म्हणाला—"सेनापती, तुझं साहस आणि शौर्य प्रशंसा करण्यालायकच आहे. सहज सापडले त्यांना तू ठार केलेस. बाकी लोक वनमाणसाला घेऊन आपल्या वस्तीत पोचले आहेत. आतां ते सावध होऊन स्वरक्षणाची सर्व तयारी करून सिद्ध असणार. आपण या वेळी हल्ला करून रक्तपाताशिवाय जास्त काय मिळविणार? जय मिळणे तर अशक्यच."

"तरमग आम्ही आता काय करावे, अशी आपली आज्ञा आहे?" खुजांच्या सेनापतीने विचारले.

"सर्वजण टेकडी उतरून जाऊन राणीकडे जा. नंतर आपल्या वस्तीच्या सुरक्षिततेची उत्तम व्यवस्था करा. आपण जो विचार त्यांच्या विषयी करीत आहो, तोच त्यांच्या मनात आला नसेल कशा करून? त्यांनी एकाएकी हल्ला चढविला तरी तुमची स्वतःची हानी होणार नाही, यासाठी काळजी घ्या. आम्ही दोघे लौकरच तुमच्या वस्तीत परत येऊ." जयशील म्हणाला.

खुजांच्या सेनापतीने आपल्या अनुयायांपैकी एकाला जयशील व सिद्धसाधकाला वाट दाखवायला म्हणून मागे रहायला सांगितले आणि बाकी सर्वांना बरोबर घेऊन जयघोष करीत टेकडीवरून उतरून राणी होती तेथे गेला.

जयशील निस्तब्ध होऊन गडेकोंडांच्या वस्तीकडे पहात उभा राहिला. सिद्धसाधक त्याच्याकडे पहात राहल्यावर म्हणाला—"कायरे इतका विचार करतो आहेस? आपण व्यर्थ या खुज्या गिड्डयांच्या भांडणात फसलो बघ!"

"अरे, आपण हौशीखातर इकडे आलो का? त्याला कारण तो मकराकृती दुष्ट मकरकेतू आहे, नाही का? आपण धबधब्यात सापडलो आणि डोंगरावरून खाली कोसळून, इकडे काही अपाय न होता, येऊन पोचलो. हिरण्यपूरच्या राजाचा मुलगा व मुलगी दोघांचे अपहरण झाले; त्यांच्या शोधार्थ आपण निघालो होतो, होय ना? जंगलीलोकांच्या भांडणात असे अडकून पडणे आश्चर्य करण्यासारखेच आहे. परंतु इकडून पुढला मार्ग काढण्यापूर्वी त्या दुष्टाला, कृपाणजिताला मात्र परलोकाला पाठविल्याशिवाय मला चैन पडणार नाही." जयशील म्हणाला.

"महाकालाच्या कृपेने त्या कामाबरोब[illegible] त्या दुष्टाने पाळलेले जे वनमाणूस आहे त्याला सुद्धा ठार करून त्याचे कातडे काढता आलं तर पाहिले पाहिजे. चल तर, खूप भूक लागली आहे; खुजांच्या राणीच्या गावात वेळेवरच पोचले पाहिजे." असे म्हणत सिद्धसाधक वळला आणि चालू लागला.

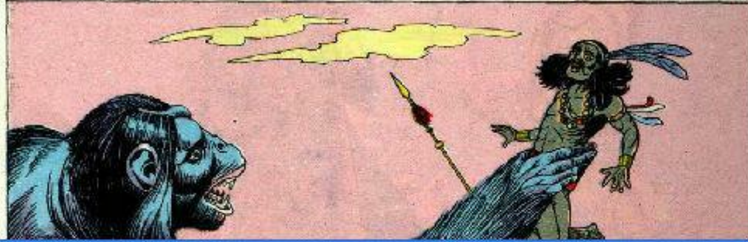
जयशील व सिद्धसाधक टेकडीच्या टोकावर असे बोलत उभे असतां तिकडे झाडीत गडेकोंड आपल्या वस्तीत पोचल्यावर कृपाणजितावरोबर भांडत होता. दोघे परस्परांना दोष देत होते की 'तुझ्यामुळे ही हार खावी लागली.'

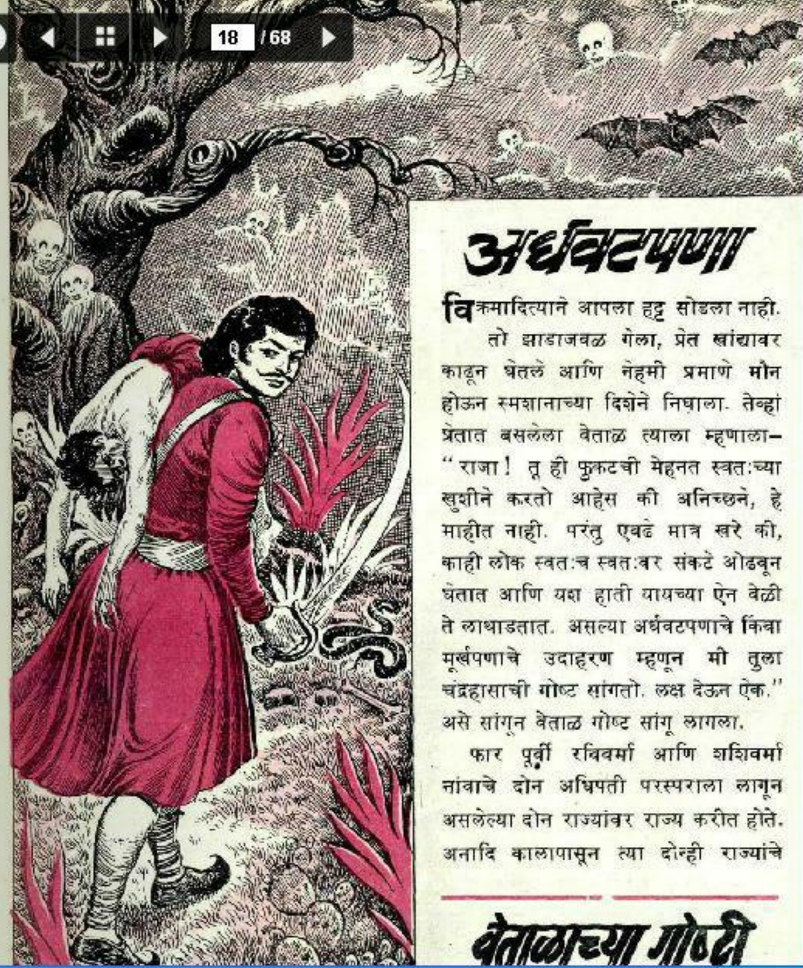
गडेकोंड म्हणाला–"अहो महाकाय! तुमचा देहच तेवढा मोठा आहे, परंतु तेवढी मोठी शक्ती तुमच्या अंगात नाही आणि तेवढे साहसही तुमच्या काळजात नाही. आमच्या आधीच तुम्ही पळ काढलात. तुम्ही पाळलेले हे वनमाणूस तुम्हांलाच ठार करायला निघाले होते."

[illegible] चिडून जाऊन कृपाणजित म्हणाला–"अरे आंधळ्या! मी शत्रूला भिऊन नाही पळालो; वेळ बरोबर नाही म्हणून पाय मागे घेतला, समजले! माझ्यावर ज्याने बाण सोडला होता तो जयशील नावाचा माझा हाडवैरी आहे. त्याला उजाडण्यापूर्वी ठार केले नाही तर माझे नाव कृपाणजित नाही. आतां माझ्या वनमाणसाची गोष्ट विचारशील तर तो माकडाच्या पिल्लासारखा मी सांगेन ते बिनचूक करील. त्याचं प्रमाणच..." असे म्हणत वनमाणसाला गडेकोंडाकडे खूण करीत कृपाणजिताने हात हलविला.

वनमाणूस विद्युत्वेगाने धावला आणि गडेकोंडाला उचलून मोठ्याने ओरडू लागला, आपल्या मालकाचा जीव धोक्यात आहे, हे पाहून गडेकोंडचे सर्व अनुयायी आपापले भाले सावरून वनमाणसावर व कृपाणजितावर हल्ला करायला सरसावले.

(क्रमशः)

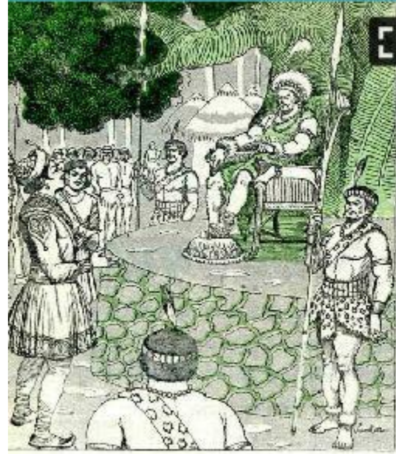
अर्धवटपणा

विक्रमादित्याने आपला हट्ट सोडला नाही.

तो झाडाजवळ गेला, प्रेत खांद्यावर काढून घेतले आणि नेहमी प्रमाणे मौन होऊन स्मशानाच्या दिशेने निघाला. तेव्हां प्रेतात बसलेला वेताळ त्याला म्हणाला–"राजा! तू ही फुकटची मेहनत स्वतःच्या खुशीने करतो आहेस की अनिच्छने, हे माहीत नाही. परंतु एवढे मात्र खरे की, काही लोक स्वतःच स्वतःवर संकटे ओढवून घेतात आणि यश हाती यायच्या ऐन वेळी ते लाथाडतात. असल्या अर्धवटपणाचे किंवा मूर्खपणाचे उदाहरण म्हणून मी तुला चंद्रहासाची गोष्ट सांगतो. लक्ष देऊन ऐक." असे सांगून वेताळ गोष्ट सांगू लागला.

फार पूर्वी रविवर्मा आणि शशिवर्मा नांवाचे दोन अधिपती परस्पराला लागून असलेल्या दोन राज्यांवर राज्य करीत होते. अनादि कालापासून त्या दोन्ही राज्यांचे

वेताळाच्या गोष्टी

परस्परांशी हाडवैर होते. मधून मधून त्यांची युद्धेही होत. दोन्ही राज्ये एकत्र करून राज्य चालविण्याचे सामर्थ्य एकात ही नव्हते.

एकदा रविवर्माने आपल्या मुलीचे स्वयंवर रचले आणि त्यासाठी सर्व राजे रजवाड्यांकडे निरोप पाठविते वेळी शशिवर्माचा मुलगा चंद्रहास, याच्याकडे देखील खास दूताकरवी निमंत्रण पाठविले. त्या दूताने शशिवर्माला भेटून रविवर्मा ह्या निमित्ते दोन्ही देशात परस्पर सख्य स्थापन करण्यासाठी हा प्रयत्न करीत असल्याचे सांगितले.

ते ऐकून शशिवर्माला आनंद झाला. कारण त्याला एकुलता एक मुलगा होता आणि रविवर्माला एकच एक मुलगी होती. हे लग्न झाले तर चंद्रहास दोन्ही राज्यांचा अधिपती होईल आणि अशा तऱ्हेने वाडवडिलांची इच्छा पूर्ण होईल असे शशिवर्माला वाटले

शशिवर्माने चंद्रहासला बोलावून हे निमंत्रण स्वीकारण्यास सांगून स्वयंवराच्या वेळी हजर राहण्यास प्रोत्साहन दिले. चंद्रहासला जाण्याची मनापासून इच्छा नव्हती. परंतु वडिलांची आज्ञा मोडणे बरोबर नाही असे वाटून तो सुबुद्धि नांवाच्या आपल्या एका मित्राला बरोबर घेऊन रविवर्माच्या राजधानीस निघाला.

दोघे घोड्यावर बसून जंगलाच्या वाटेने जात असता त्यांना रानटी जातीच्या लोकांनी अडविले. त्यांनी दोघांच्या मुसक्या बांधून त्यांना नायकासमोर नेले.

सुबुद्धीने स्वतःची व आपल्या मित्राची ओळख सांगून दोघे कोणत्या कामासाठी जात आहेत हे देखील सांगितले.

"तुम्ही असाल कोणी, आम्हांला काय त्याचे? आमच्या राज्याच्या हद्दीत तुम्ही पाय ठेवलात. तुम्ही परकीय आहात. आमच्या नियमाप्रमाणे आमच्या देवीसमोर आम्ही तुम्हा दोघांना बळी देणार. ते मान्य नसेल तर तुमच्यापैकी एकाने आमच्यापैकी एका शूर बहाद्दराशी युद्ध करून त्याला [illegible]कले [illegible] तुम्हांला सुटका मिळेल." जातीचा नायक म्हणाला.

"मी त्याच्याशी द्वंद्व करायला तयार आहे." चंद्रहास म्हणाला.

"यांची बंधने सोडा आणि यांना मोकळेपणे हिंडू फिरू द्या. उद्यां सकाळी द्वंद्वयुद्धाची तयारी ठेवा." नायक म्हणाला.

त्याने चंद्रहासला व त्याच्या मित्राला मुक्त केले, एवढेच नव्हे तर त्यांच्या जेवणाखाण्याची उत्तम व्यवस्था केली.

रात्री सुबुद्धी चंद्रहासाला म्हणाला– "मित्रा! आपण पळून जाऊ या चल. आपल्यावर कोणाचा पाहारा नाही. उद्यां तू या रानटी लोकांशी द्वंद्वाला उभे राहण्याची गरजच काय? काय होईल काय सांगता येईल का?"

"असे भित्र्यासारखे पळून जाण्याऐवजी एका शूराच्या हाती मरण आलेले काय वाईट? आपल्यावर विश्वास ठेवूनच नाही का या लोकांनी आपल्याला मुक्त केले. त्यांच्याशी लबाडी करण्या इतके नीच काम आणखी काय असू शकेल?"

दुसऱ्या दिवशी चंद्रहासाचे एका रानटी माणसाबरोबर द्वंद्वयुद्ध झाले. त्यात यशस्वी झाला. नायकाने चंद्रहासाला व सुबुद्धीला इनामे देऊन अत्यंत आदरपूर्वक निरोप दिला.

आपल्या निमंत्रणाला मान देऊन चंद्रहासाला आलेला पाहून रविवर्माने त्याच्या आतिथ्याची उत्तम व्यवस्था केली.

स्वयंवरासाठी आलेल्या उमेदवारांच्या मध्ये अनेक तऱ्हेच्या चढाओढी व द्वंद्वयुद्धे झाली. चंद्रहास सर्व चढाओढींत व द्वंद्वयुद्धांत यशस्वी झाला. सर्वांनी त्याच्या प्राविण्याची प्रशंसा केली.

रविवर्मा चंद्रहासला म्हणाला–"उद्यां सकाळी तुला कमलनाथ नांवाच्या एकाशी द्वंद्वयुद्ध करावे लागेल. त्याने आतांपर्यंत झालेल्या एकाही चढाओढीत भाग घेतला नव्हता. तुम्हां दोघांत जो यशस्वी होईल त्याला मी आपला जांवई करून घेईन."

ते ऐकून सुबुद्धीला राग आला. ते उतरले होते त्या जागी गेल्यावर सुबुद्धी चंद्रहासाला म्हणाला–"काय रे, स्पर्धात भाग घेणाऱ्या प्रत्येकास तू जिंकलेस. आता आपल्या मुलीचे तुझ्याशी लग्न करून देण्या-ऐवजी आणखी एकाशी द्वंद्व कर म्हणतो आहे, यात याचा हेतू तरी काय असेल? मी जाऊन विचारून येऊ का?"

"तू काही विचारून यायची गरज नाही. मला सर्व काही चांगलं कळलं आहे." चंद्रहास म्हणाला.

त्याने मध्यरात्रीच्या सुमारास सुबुद्धीला उठविले आणि म्हणाला–"चल, आपण निघूं या. उजाडण्या पूर्वी या राज्याची सरहद्द ओलांडून निघून गेले पाहिजे."

ते ऐकून सुबुद्धीची झोप उडाली. तो चकित होऊन म्हणाला–"अरे हे रे काय? उद्यां ते द्वंद्व जिंकून राजकन्येशी विवाह करणार नाहीस का? लग्न करणे आतां तुझ्या हातांत आल्यासारखे आहे, ते सोडून जाणार का?"

चंद्रहास, सुबुद्धी म्हणाला ते ऐकूनही न ऐकल्या सारखे करून लगेच त्याला बरोबर घेऊन निघाला. दोघे आपापल्या घोड्यावर बसून निघाले आणि दुसऱ्या दिवशी तीन प्रहरी आपल्या गावी येऊन पोचले.

येथवर गोष्ट सांगून वेताळ म्हणाला–"राजा, तुला चंद्रहास हा अक्कलशून्य होता, असे वाटते का? की तो फार धाडसी की भितरा होता? तो रानटी जातीच्या वस्तीतून पळून जायच्या ऐवजी त्यावेळी द्वंद्वयुद्धास कां कबूल झाला? तो हारला असता तर काय झाले असते? स्वयंवरात इतर चढाओढी जिंकल्यावर त्या एकाच चढाओढीला तो कां तयार झाला नाही आणि पळून कां गेला? या सर्व शंकांचे समाधानकारक उत्तर माहीत असूनही तू दिले नाहीस तर, तुला माहीतच आहे, तुझ्या डोक्याची शंभर शकले होऊन तुझ्याच पायांवर लोळू लागतील."

विक्रमादित्य म्हणाला–"चंद्रहास हा बुद्धिमान, शूर, साहसी, उदार आणि आत्मविश्वासी होता. तू म्हणतोस ती अवलक्षणे त्याच्यात मुळीच नव्हती. रानटी जातीच्या सचोटीचे कौतुकच त्याने केले. त्यांच्यासारखे दिलेले वचन पाळावे असे त्याला वाटले. रविवर्मा विश्वासघात करतो आहे, हे त्याला पूर्वीच कळले होते. आपल्या मुलीच्या स्वयंवरासाठी चढाओढीची व्यवस्था करून खास दूताकरवी निमंत्रण पाठविण्यात त्याचा काहीतरी दुष्ट हेतू होता हे त्याला बरोबर पूर्वीच कळले. चंद्रहासच्या वडिलांना वाटलं होतं अगदी तसाच रविवर्माने चंद्रहासचा वध करण्याचे ठरवून त्याचा तो हेतू पार पडला असता तर शशिवर्माचे राज्य आपल्याला मिळेल व वाडवडिलांना शक्य न झालेली गोष्ट पूर्ण करता येईल असा त्याचा दुष्ट हेतू असावा. चंद्रहासला त्याचा हा दुष्ट हेतू कळला. सुबुद्धीला ते कळले नव्हते. परंतु भितरा म्हणवून घेणे त्याला आवडले नाही. म्हणून त्याने सर्व चढाओढीत भाग घेऊन त्या जिंकल्या. रविवर्माने आणखी एका द्वंद्वयुद्धाची गोष्ट काढली तेव्हां त्यांत त्याचा दुष्ट हेतू होता हे स्पष्ट झाले. ती संधी रविवर्माला देणे त्याला साहजिकच इष्ट वाटले नाही. म्हणून चंद्रहास मध्यरात्रीच्या सुमारास निघून गेला.

अशातऱ्हेने राजाचे मौन भंग झाल्यामुळे वेताळ प्रेतासह नाहीसा झाला आणि झाडाला जाऊन लोंबकळू लागला.

(कल्पित)

चोराचा पोर

एका गावी राजू नावाचा एक अट्टल चोर रहात असे. त्याच्या नावाची दहशत त्या गावाच्या परिसरातील वस्तीत होती. कारण त्याच्या मनात आलं की, तो कोणाचाही जीव घ्यायला मागेपुढे पहात नसे. आपल्या वाटेस त्याने जाऊ नये म्हणून मोठमोठे श्रीमंत लोक त्याला मोठ्या रकमा देऊन त्याचे तोंड बंद करीत असत.

अशा तऱ्हेने राजूने पुष्कळ सोने व धन जमविले. त्याला भीमू नावाचा एक मुलगा होता. भीमू बापाच्याहून जास्त धाडसी होता. भीमूला सोळावे वर्ष लागल्यावर राजू त्याला चौर्यकलेचे शिक्षण देऊ लागला. आपला मुलगा आपल्याहून थोर चोर होणार असे राजूला वाटत होते.

एकदा राजूने चोरी करायला निघतांना भीमूलाबरोबर चलायला सांगितले. परंतु भीमूला बापाची चौर्यवृत्ती मुळीच पसंत नव्हती. तो बापाला म्हणाला–"बाबा, तुमच्यासारखी चोरी करून जीवित चाल-विणे मला मुळीच पसंत नाही. शिवाय, तुम्ही काय कमी मिळवून जमा केले आहे! आणखी हाव कशासाठी? ही वृत्ती आतां सोडा."

ते ऐकून राजू संतापला. म्हणाला–"मूर्ख आहेस, लहान तोंडी मोठा घास घ्यायचा सोड. मी चोरी करतो आहे ती पोटाला पोटभर मिळत नाही म्हणून नाही. आपल्या वाडवडिलांपासून आलेली ही वृत्ती आहे. माझ्या आजोबांचं नुसते नाव काना-वर पडलं तर पोलादी तिजोऱ्या थरथर कांपत. तूसुद्धा तसाच शूरसाहसी होशील असे मला वाटत होते. तू माझ्या पोटी जन्माला आलास. मी तुझ्या तोंडी असलं बोलणं ऐकायला मुळीच तयार नाही. टीचभर पोटाची खळगी भरायला वावभर काम करावे लागते. परंतु ज्यांना दुसरी कामे करतां येत नाहीत त्यांनाच ते कष्ट सहन करावे लागतात. आपण पिढ्यान् पिढ्या चोर म्हणून जगात ओळखले जात आहोत. आतां एकाएकी चांगले व्हायचं ठरविलं तर लोक हंसतील."

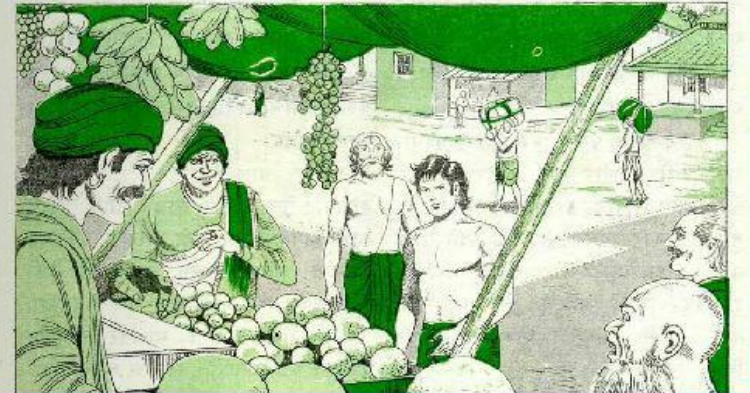
भीमू म्हणाला–"तुमचा वंश पिढ्यान् पिढ्या चौर्यवृत्तीच करीत रहावा असा विचार करणे, यात मोठा थोरपणा असेल असे मला वाटत नाही. ही वृत्ती घृण्य व धोक्याची आहे; जगही पालटू लागलं आहे."

"तरमग तू आपल्या इच्छेप्रमाणे स्वतःची वृत्ती निवड. पुढे तुला माझ्याच मार्गाने यावे लागेल." राजू मुलाला म्हणाला.

भीमूला बापाचा विचार बदलण्याचा मार्ग सुचला नाही. त्याने बापाचे घर सोडले आणि स्वतःच्या पोटापाण्याची काळजी स्वतः वहायचे ठरविले. भीमूच्या वयाची मुले अनेक प्रकारची कामे करून उदरनिर्वाह चालवीत. परंतु 'चोराचा पोर' म्हणून कोणी त्याला जवळ येऊ देई ना. गवळी, फळ भाजीवाले देखील त्याला संशयी नजरेने पहात होते.

निराश होऊन घरी परतलेल्या मुलाला पाहून बाप म्हणाला–"काय रे बाबा, नीतिधर्माने जगायचा मार्ग मिळाला का?"

"तुम्ही अट्टल चोर आहां, हे ज्यांना माहीत आहे ते मला कसे जवळ येऊ देणार?

तुमचा मुलगा म्हणवायला सुद्धा लाज वाटते, म्हणून तुम्हांला किंवा मला ओळखणार नाहीत अशा जागी जाऊन रहायचा विचार करतो आहे." भीमू म्हणाला.

"चार दिवस धक्के खाल्ल्यावर स्वतःच परत येशील." राजू म्हणाला.

"परत येईन, परंतु धक्के खाऊन पश्चात्ताप करीत येणार नाही. दरोडे वगैरे केल्याशिवाय पोट भरतां येत नाही हा तुमचा विचार बदलेल त्याच दिवशी परत येईन! आपलं पोट भरण्यासाठी इतरांच्या पोटावर पाय आणणं ही माणुसकी नाही." असे सांगून भीमू गांव सोडून निघून गेला.

भीमू निघून गेल्यावर राजूला जेवण जाईनासे झाले. चोरी करायला जाणं त्याने सोडलं. राजूच्या राहण्यात व वागण्यात दिसू लागलेला बदल सर्वांच्या दृष्टीस आला. हळूहळू लोकांच्या मनातली चोराची भीती कमी होऊ लागली.

परंतु तितक्यात एका व्यापाऱ्याच्या घरात एका लाखाची मोठी चोरी झाली. ते ऐकून राजू थक्कच झाला. ती चोरी त्याने केली नव्हती. परंतु लोकांना त्याचीच शंका येत होती. राजूने त्या व्यापाऱ्याला भेटून ती चोरी त्याने केली नसल्याचे सांगितले.

परंतु राजूच्या बोलण्यावर कोणाचाच विश्वास बसला नाही. त्या परिसरात त्याला कळल्याशिवाय कोणतीही चोरी त्यापूर्वी झाली नव्हती. म्हणून निर्दोषी असल्याचे लोकांना पटावे यासाठी चोराला धरून देण्याची जबाबदारी त्याच्यावर येऊन पडली होती.

चोऱ्या चालू होत्या. रात्री राजू डोळ्यात तेल घालून सावध राही. परंतु काही फायदा झाला नाही. चोराला पकडवून देण्याची प्रतिज्ञा राजूने सर्वांसमक्ष केली होती, परंतु तो ती पुरी करू शकला नव्हता.

आणि गंमत अशी की मध्यंतरी राजूच्या घरातच चोरी झाली. चोराला धरण्यासाठी राजू बाहेर फिरत असता चोर त्याच्या घरात शिरला आणि होतं नव्हतं ते सर्व झाडून घेऊन निघून गेला. ते ऐकून राजू धावत घरी आला तेव्हां त्याने बायकोला हातपाय बांधलेल्या अवस्थेत पाहिले. राजूने कित्येक वर्षे चोरी करून जे काही जमविले होते ते सर्व गेले आणि राजू भिकारी झाला.

ही गोष्ट कळल्यावर गावकऱ्यांना राजूविषयी जो संशय येत होता तो पार नाहीसा झाला. श्रीमंत लोकांना त्याच्याबद्दल सहानुभूती वाटू लागली. ही सहानुभूती खरी नसून त्यांना वाटत असलेला आनंद त्या रूपे व्यक्त होत असल्याचे राजूला कळत होते.

आपलं सर्वस्व घालवून बसल्यावर राजूने पुन्हा आपला जुना धंदा सुरू करायचे ठरवून श्रीमंतांकडे जाऊन आपलं वहिवाटीचे बक्षिस मागायला सुरवात केली.

लोक म्हणाले–"हे बघ ही सोंगं पुन्हां करू लागलास तर तुझी पाठ शेकली जाईल, लक्षात ठेव!"

पूर्वी असे कोणी म्हणाला असता तर राजू त्याचे रक्तच प्याला असता. परंतु मूग गिळून आज गप्प राहिला. हा बदल कसा काय घडला, हे त्याचे त्यालाच कळेना.

त्या दिवशी रात्री राजू बायकोबरोबर गाव सोडून जायचे ठरवून निघाला. थोडे अंतर चालून गेल्यावर राजूला त्याचा मुलगा भेटला. दोघांनी परस्परांना प्रेमाने

मिठीच मारली. राजूने घडलेले वृ[illegible] मुलाला वर्णन करून सांगितले.

भीमू स्मित करून म्हणाला–"एवढे मनाला लावून घेऊ नका. गांवकऱ्यांनी तुम्हांला जिवंत सोडले याबद्दल देवाचे आभार माना. चला माझ्या घरी. पुढलं आयुष्य तेथेच घालवा."

"माझ्या नावाने थरथर कापणारे लोक मला कुत्र्याहून तुच्छ मानू लागले आहेत. हा बदल कसा काय घडला? मला कळत नाहीसे झाले आहे. माझ्यात झालेला बदल त्यांना कळू लागला आहे, असे म्हणायचं का?" राजूने मुलाला विचारले.

"तुम्हांला तुमच्या धंद्याचा अभिमान आणि विश्वास वाटे तोंपर्यंत श्रीमंत लोक तुम्हांला भीत असत. तुम्ही चोरी करण्याचे सोडलेत ही गोष्ट लोकांना पटावी यासाठी नाना तऱ्हेचे प्रयत्न केलेत. ते लोकांना कळलं तेव्हां तुमची भीती त्यांना वाटेनाशी झाली. आतां तुमचे विषाचे दांत काढले गेले आहेत. तुमच्याहून मोठा चोर जन्मला [illegible] निघून गेला आहे. आतां श्रीमंत भितील तर त्याला, व त्याचे तोंड बंद करायला द्यायचं, ते देतील. तुमच्याकडे कशाला पाहतील? तुमचा हा धंदा तुमच्या हातचा गेला. या वृत्तीची लक्षणेच अशी असतात. एका काळचे मोठेपण कधी नाहीसे होतेच. समाजाला भारभूत झालेल्यांचे पतन होणारच!" भीमू म्हणाला.

"तू हे पूर्वी सांगितले असतंस तर ते माझ्या डोक्यात शिरलं नसतं. या नव्या चोराने माझं सर्वस्व लुटलं आणि त्याच्याबरोबर माझे डोळेही उघडले. यापुढे मी चोरी करणार नाही. मेहनत करून पोट भरणार." राजू म्हणाला.

"तो खरा चोर नव्हता. तुमच्यात बदल व्हावा म्हणून चोरी करायला आला होता." भीमू म्हणाला.

"अस्सं! मग कोण होता रे तो?" राजूने विचारले.

"मीच!" भीमू स्मित करून म्हणाला.

राजाहून थोर

विशाल देशात राजा उदारसेन याने आपल्या प्रजेच्या सुखसोयीसाठी अनेक कायदे केले होते. परंतु त्या कायद्यांचा सामान्य प्रजेला विशेष असा काहीच फायदा झाला नाही. गरीबी वाढतच होती. अव्यवस्था कोठे आहे, दोष कोठे आहे, कळायला मार्गच नव्हता. ते कळावे म्हणून राजाने रक्तवर्ण नावाच्या आपल्या अत्यंत विश्वासू अशा अधिकाऱ्याला शोध काढण्यासाठी नेमले.

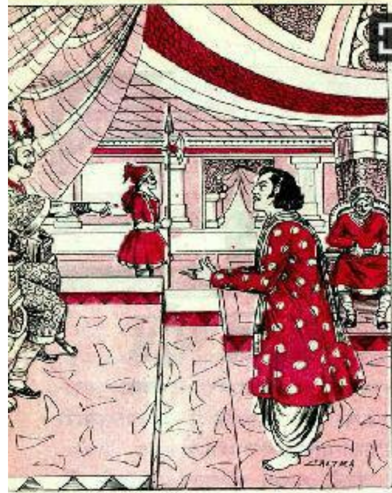
रक्तवर्ण वेश पालटून हिंडू लागला. तेव्हां त्याला देशातले श्रीमंत लोक आणि कांही अधिकारी सरकारी नोकरांना वश करून घेऊन प्रजेवर अत्याचार व अन्याय करीत असल्याचे, परंतु ते उघड बाहेर सांगण्याची छाती कोणाला नसल्याचे कळले. कारण अन्याय व अत्याचार करणारेच राजाचे सल्लागार होते.

रक्तवर्ण त्यांच्यावर नेमलेला महाराजांचा एक हेर आहे हे त्या अत्याचारी अधिकाऱ्यांनादेखील कळले.

त्यांनी त्याला बोलावून बजावले की, बऱ्या बोलाने तू आमच्याविषयी महाराजांना चांगलं सांगितलेस तर ठीक, नाहीतर तुला कसा वाटेला लावायचा हे आम्ही पाहून घेऊ. आम्ही सांगितल्याप्रमाणे वाग, नाही तर तुला व तुझ्या कुटुंबातल्यां प्रत्येकाला तुझ्या पापाची फळे भोगायला लागतील. रक्तवर्ण सावध झाला.

राजाकडे परत गेल्यावर गूढार्थाने, त्याने पाहिलेल्या व अनुभवलेल्या गोष्टी निवेदन केल्या त्या अशा :

"महाराज, देशात दुष्कळासारखी स्थिती कां उत्पन्न होते, गरीबी दिवसेदिवस कां वाढत चालेली आहे, हे काही कळले नाही मला. परंतु एक गोष्ट माझ्या लक्षात आली

की, आपल्या राज्यात काही कर्तबगार व्यक्ती आहेत. काही जण माती खड्यांपासून धान्य उत्पन्न करणारे आहेत तर काही पाण्याचे ,दूध करू न दाखविणारे सिद्धपुरुष आहेत. एका देवाच्या मदतीने दुसऱ्या देवांकडून चाकरी कशी करवून घ्यायची हे माहीत असलेले सिद्धपुरुषही काही आहेत. समुद्राला बांध घालू शकण्याची सिद्धी त्यांना प्राप्त आहे. असे समर्थ पुरुष आपल्या राज्यात असता गरीबी फार काळ राहणेंच शक्य नाही."

रक्तवर्णाकडून हे कळल्यावर राजाला फार आनंद झाला. त्याने रक्तवर्णाचा सत्कार समारंभ ठेवून देशातल्या श्रीमंत सावकारांकडे अभिनंदनाची खास पत्रे पाठविली. रक्तवर्णाने आपल्याविरुद्ध काही न सांगितल्याबद्दल श्रीमंत लोकांनी रक्तवर्णाला भेटून त्याला मोठमोठी इनामे दिली.

अशा परिस्थितीत विशाल देशात त्या वर्षी पाऊस मुळीच पडला नाही. शेते वाळून गेली आणि पिके नष्ट झाली. अन्नधान्याचा दुष्काळ पडला. हाःहाकार उडून गेला.

तेव्हां उदारसेनाने रक्तवर्णाला बोलाविले व म्हणाला–"मागे तू मला म्हणाला होतास की खड्या मातीचे धान्य करणारे सिद्धपुरुष आपल्या देशात आहेत. आतां अशा सिद्धपुरुषांची गरज आहे. त्यांना बोलावून आणतोस का ?"

"हे काम करायला धनगुप्त समर्थ आहे, महाराज! आपण त्याला बोलावून हे काम सांगितलेत तर तो 'ना' म्हणणार नाही, असे मला वाटते." रक्तवर्ण म्हणाला.

महाराजांनी निरोप पाठविताच धनगुप्त धावत येऊन हात जोडून महाराजांसमोर उभा राहिला. महाराज म्हणाले–"शेटजी, तुमच्या बलपराक्रमावर देशातली अन्नधान्य समस्या सुटणार आहे. अन्नधान्याचा दुष्काळ आहे, हे तुम्हांला माहीतच आहे. मी आठ-दहा मजूर दगड माती भरून आणायला देतो. तुम्ही त्याचे धान्य करून द्या. धान्याचे ढीग लागले पाहिजेत."

धनगुप्त चकित होऊन म्हणाला–"महाराज, हे कसं काय होईल?"

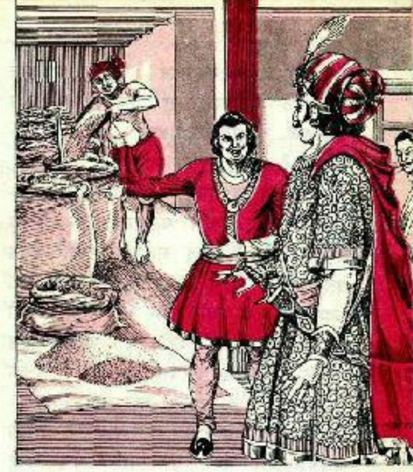
राजा संतापून म्हणाला–"वाद घालण्यात अर्थ नाही. लौकर जाऊन कामाला लागा."

तरी धनगुप्त साहस करून म्हणाला–"महाराज! आपल्याला कोणीतरी खोटं सांगितले असावे. खड्यामातीचे धान्य करून दाखविणारा कोणी या जगात जन्मला असेल असे मला नाही वाटत."

या खेपेस राजाचा राग रक्तवर्णाकडे वळला.

परंतु रक्तवर्ण थोडादेखील न घाबरतां म्हणाला–"धनगुप्त असे कां खोटे बोलता आहेत नकळे. मी स्वतःच्या डोळ्यांनी त्यांना दगडखड्यांचे तांदूळ गहू करतांना पाहिले आहे. ते विशिष्ट-खडे व दगड ते रघूशेटकडे विकत घेतात, हेदेखील मला माहीत आहे."

ते ऐकून धनगुप्त दबकला. यात काही तरी गुपित असले पाहिजे असे राजाला वाटले. राजा लगेच बरोबर रक्तवर्ण व धनगुप्ताला घेऊन मुळात काय भानगड आहे, या गोष्टीची चवकशी करण्यासाठी

निघाला आणि त्याला सर्व कळलेंदेखील. रघूशेट तांदुळात सहजी खपतील असे खडे पोती भरून धनगुप्ताला विकत असे. धनगुप्त प्रत्येक नऊ पोती तांदुळाबरोबर एक पोते खडे मिसळीत असे.

"पाहिलेत प्रभो? हा एक पोते खडे नऊ पोती तांदुळात मिसळून दहा पोती तांदूळ करतो. कळलं ना आपल्याला या सिद्धपुरुषाचे सामर्थ्य? हे सामान्य माणसाला शक्य आहे का?" रक्तवर्णाने राजाला विचारले.

"अस्सं! ही सिद्धी याला प्राप्त आहे का?" असे राजा म्हणाला आणि त्याने शिपायाकरवी त्याला अटक करविली.

नंतर रक्तवर्णाकडे वळून राजाने विचारले–"म्हणजे तू म्हणालास त्या सर्वातच काहीतरी गूढार्थ आहे, म्हणावयाचा? पुन्हा एकदां सांग पाहू!"

रक्तवर्ण म्हणाला–"दुधांत पाणी मिसळून विकणे म्हणजे पाण्याचे दूध करणे नव्हे का? देशातले सर्व व्यापारी अशा तऱ्हेने सर्व पदार्थ मिसळीचे विकत आहेत. लक्ष्मीची कृपा ज्यांच्यावर आहे ते सरकारी सेवकांना आपल्या पदरी नेमून त्यांच्याकडून वाटेल ती कामे करवीत आहेत, हे इतके मोठे समाजद्रोही आहेत, तरी, प्रजा त्यांच्याविरुद्ध बंड करीत नाही. म्हणजे या श्रीमंतांनी जनसमुद्राला बांध घातल्यासारखेच नव्हे का? त्यांचे त्यांना दुप्पट फळ मिळते आणि पैशाकडे पैसा ओढला जातो."

सर्व गोष्टी ऐकून राजा आश्चर्यचकित होऊन म्हणाला–"देशात इतका अन्याय चालू असता मी तुझ्यावर टाकलेली जबाबदारी न ओळखून तू घरी स्वस्थ बसून राहला आहेस का?"

"मी तरी काय करू सरकार? आपण केलेले कायदे मोडणाऱ्याला मोठमोठ्या शिक्षा ठरविलेल्या आहेत. परंतु मी अपराध्याची चवकशी केली ते सर्व कायदे मोडणारेच होते. परंतु त्यांच्यापैकी कोणालाच शिक्षा झाली नाही. म्हणून मला वाटले की ते आपणाहून जास्त बलाढ्य थोरपुरुष असले पाहिजेत. म्हणून त्यांच्याविरुद्ध समक्ष आपणांकडे येऊन तक्रार करू शकलो नाही." रक्तवर्ण म्हणाला.

"तू म्हणालास ते बरोबर आहे. कायदा मोडूनही त्यांना शिक्षा झाली नाही, म्हणजे ते राजापेक्षा मोठेच झाले. असे लबाड लोक देशात फार वाढले आहेत, म्हणून देशाची ही अधोगती झाली. यात सुधारणा झाली पाहिजे." असे सांगून उदारसेनाने लगेच आवश्यक कारवाई करून देशात जो भ्रष्टाचार पसरला होता त्याला आळा घातला. लबाड लोक कैदेत पडले. राज्यकारभारात राजा जातीने लक्ष देऊ लागला. हळूहळू देशातली गरीबी दूर झाली.

वडाची छत्रछाया

वज्रगिरीचे महाराज फार पराक्रमी होते. जवळपासची लहानमोठी राज्ये जिंकून त्यांनी आपल्या राज्याचा खूप विस्तार केला. बापाची ही राज्याकांक्षा युवराज रत्नपाल याला आवडली नाही.

एकदां तो शिकारीला गेला असतां त्याला एक मोठे वडाचे झाड दिसले. त्याच्या पारंब्या जमिनीपर्यंत लोंबत होत्या. ते झाड पाहतांच त्याला बापाची आठवण झाली. त्या झाडाचा विस्तार जेथवर होता तेथेवर दुसरे झाड एकही नव्हते. म्हणून त्याने ते झाड मुळासकट तोडून जाळून टाकले आणि त्या जागी दुसरी झाडे लावली.

काही दिवसांनी तो पुन्हा येऊन पाहतो तर तेथे एकही झाड नव्हते. वडाच्या सावलीत पारंब्यांना धरून झोपाळा करणाऱ्या धनगरांच्या मुलांनी ती सर्व झाडे रागाने उपटून टाकली होती. तेव्हां रत्नपालला स्वतःची चूक कळली. त्याने दुसरे वडाचे झाड तेथे आणून लावले. त्याच्या रक्षणासाठी कांटेरी कुंपण लावले आणि आपल्या वडिलांचा द्वेष करायचे सोडले.

भक्तीची भेट

एका गावी एक शिकारी रहात असे. तो सामान्य शिकारी नव्हता. तो रानटी श्वापदांना जिवंत धरून पिंजऱ्यात ठेवी आणि कोणी राजाने प्राणिसंग्रहालयात ठेवायला विकत घेतल्यास विकून पैसे मिळवी.

एकदां एक चवदापंधरा वर्षाचा मुलगा त्या शिकाऱ्याकडे येऊन म्हणाला—"या गावात एक बाई आहे. दर शुक्रवारी तिच्या अंगात देवी येते. कालीमाता तिच्या तोंडी बोलते. तिच्या दर्शनाला दूरदूरचे लोक येतात आणि तिला अनेक वस्तू भक्तिभावनेने भेट देतात. परंतु ही सर्व लबाडी आहे. ही लबाडी बाहेर काढण्यासाठी तू मला मदत केली पाहिजेस."

"मी काय करावे म्हणतोस?" त्या शिकाऱ्याने त्या मुलाला विचारले.

त्या मुलाने मनात जी युक्ती योजली होती ती सांगितली.

दुसऱ्या दिवशीच शुक्रवार होता. तो शिकारी पार्वती नावाच्या त्या बाईच्या घरी गेला. त्या वेळी त्या बाईच्या अंगात आले होते. तिच्या चारीबाजूला पुष्कळ भक्त मंडळी जमली होती.

शिकाऱ्याने पार्वतीचे पाय धरले व म्हणाला—"माते देवी, मी इतके दिवस तुझ्यावर विश्वास न करून किती पाप केले असेल कोणास ठाऊक? आज प्रत्यक्ष दर्शन घडल्यावर माझे डोळे उघडले. पुढल्या शुक्रवारी मी आपली भेट,—चरणी अर्पण करीन. या पूर्वी एकाही भक्ताला साध्य झाली नाही अशी तुझ्या ती स्वीकारून माझ्यावर अनुग्रह कर माते!"

पार्वतीच्या आलेल्या अंगात कालीमातेने या नव्या भक्ताला आशीर्वाद दिला.

शिकारी निघून गेल्यावर सर्व भक्त विचार करू लागले की हा भक्त कोणती बरे भेट देवीसमोर ठेवणार असेल? आपल्यापैकी कोणालाही शक्य होणार नाही, अशी भेट म्हणे. सर्वांना फार उत्सुकता होती ते पाहण्याची. म्हणून पुढल्या शुक्रवारी भक्तमंडळींची खूप गर्दी जमली होती.

नवा भक्त बराच वेळ झाला तरी आला नाही. भक्तमंडळींना प्रसाद आशीर्वाद देऊन निरोप द्यायची वेळ सुद्धा झाली. पार्वतीच्या अंगात आलेल्या कालीमातेला राग आल्यासारखा दिसला. त्या नव्या लबाड भक्ताला देवी शाप देणार, इतक्यात शिकारी आला. त्याच्या हातात भेट काहीच नव्हती.

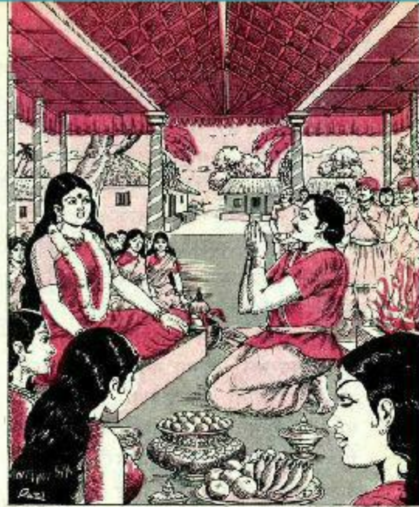
"कायरे, तू भेट आणतो म्हणाला होतास ना? कुठे आहे भेट? मूर्खा, माझ्याजवळ ही लुच्चेगिरी का?" पार्वती गरजली.

"भेट आणली आहे, बाहेर आहे माते. ये दाखवितो." शिकारी म्हणाला.

पार्वती बरोबर सर्व भक्तमंडळी बाहेर आली. बाहेर एका पिंजऱ्यात एक वाघ मागेपुढे येरझारा घालीत होता.

"हे पहा, माते, तुझे वाहन आहे! या भक्ताची ही अल्प भेट स्वीकारून आपल्या वाहनावर बस." असे म्हणत शिकारी पिंजऱ्याचे दार उघडू लागला.

सर्व भक्तमंडळींच्या सर्वांगावर शहारे उभे राहले. वाघ डरकाळ्या फोडीत होता.

पार्वती मोठ्याने ओरडून म्हणाली—"नको, नको रे! दार नको उघडूस!

"अशी भितेस का माते? आपल्या वाहनावर स्वारी करून सर्व भक्तांना दर्शन दे." असे म्हणत शिकारी पिंजऱ्याचे दार उघडू लागला.

पार्वती घरात पळून जाऊ लागली. शिकारी तिची वाट अडवून म्हणाला—"आतां हे नाटक तू बंद करतेस की नाही? तू कालीमाता असशील तर आपल्या वाहनावर निःशंकपणे बस; नाहीतर इतके दिवस तू या भक्तमंडळीस फसवीत होतीस हे कबूल कर. या पापाचं प्राय:श्चित्त म्हणून वाघाने तुला गिळलं तरी हरकत नाही."

श्री अ. स. देसाई

पार्वतीची बोबडी वळली होती. आता आपणाला या संकटातून कोण वांचवितो म्हणून चहूकडे ती पाहू लागली. भक्तांना तिचा खोटेपणा चांगला कळला. पार्वतीचा नवरा तिच्या तर्फे वकीली करायला आला तर सर्व लोकांनी त्याला बाजूला ढकलले.

"माझ्यावर त्या वाघाला सोडू नकोस. मी आजपर्यंत लोकांना फसवीत आले!" पार्वती ओरडली.

सर्व भक्त चिडून पार्वतीला शिव्याशाप देत निघून गेले. तिच्या नवऱ्याने सर्व भक्त मंडळींना त्यांनी आणलेल्या भेटी परत न्यायला सांगितल्या. शिकारी पिंजरा घेऊन निघून गेला. तो मुलगा शिकारी गेला त्या वेळेपासून त्याच्या घरीच बसून वाट पहात होता. परत आल्याबरोबर त्याने शिकाऱ्याला विचारले–"काय झाले?"

"तू म्हणालास तसेच झाले. त्या बाईने आपली लबाडी कबूल केली. परंतु या जगात पोट भरायला लोकं असल्या किती लबाड्या करतात? परंतु तू याच एका बाईच्या पाठीशी लागण्याचे कारण काय? तिच्यावरच तुझा एवढा राग कां?" शिकाऱ्याने विचारले.

"मला तिच्यावर राग नाही. ती माझी आईच आहे. माझ्या वडिलांनी तिच्याकडून ही सर्व लबाडी करविली. ते काही कामधंदा करीत नाहीत आणि अशातऱ्हेने पैसे मिळविण्याचा धंदा त्यांनी सुरू केला आहे. मला कळू लागल्यापासून मला हे सर्व आवडलं नाही. ही लबाडी लोकांना कळली तर आईवडिलांवर मोठे संकट येईल या भीतीने त्यांना वांचविण्यासाठी मी हा उद्योग केला. तुझ्या मेहरबानीने हे काम झाले. तू केलेल्या या मेहनतीबद्दल हे बक्षिस घे." असे म्हणत मुलगा शिकाऱ्याला काही पैसे देऊ लागला.

"अरे तू माझ्या करवी एक पुण्यकार्य करविलेस. त्या बद्दल बक्षिस घेऊन मी पाप करू होय?" असे सांगून तो शिकारी त्या मुलाला निरोप द्यायला गल्लीच्या टोकापर्यंत गेला.

नवरा मुलगा

श्रीरामपूर गावी रघुनाथराव व रुक्मिणी नावाचे नवराबायको रहात असत. त्यांनी अनेक व्रते, अनुष्ठाने व नवस केले, परंतु त्यांना अपत्य झाले नाही. परंतु एके दिवशी त्यांच्या घरी एक साधू आला. त्याने रुक्मिणीबाईंना चिमुटभर कोणाचा तरी अंगारा दिला आणि तो पाण्यात घालून प्याल्यावर नक्की मुलगा होईल असे सांगितले. त्या मुलांचे लग्न होईपर्यंत तो अर्धवटसा राहील आणि लग्न झाल्याबरोबर त्याला सामान्य बुद्धीचा लाभ होईल, असे सांगून त्याचे नाव 'नवरा मुलगा' असेच ठेवावे असे साधूने सुचविले.

साधूने सांगितले होते तसेच सर्व घडत गेले. एक वर्ष उलटण्याच्या आत रुक्मिणीबाईंना मुलगा झाला. बारशाच्या दिवशी त्याचे नांव 'नवरामुलगा' असेच ठेवण्यात आले. नावाप्रमाणे मुलाने असावे म्हणून आईवडील त्याला नवऱ्यामुलासारखे सजवून ठेवीत.

मुलाला पांचवे वर्ष लागतांच अक्षराभ्यास करवून मुलाला शाळेत घालण्यात आले. वयात येईपर्यंत तो नावापुरता शाळेत जात असे. विद्याभ्यासाचा संस्कार त्याच्यावर झाल्याचे चिह्न मात्र दिसत नव्हते. नंतर त्याने शाळेत जायचेच सोडले आणि जांवयासारखा कद नेसून आणि उभे गंध लावून तो गावात हिंडू फिरू लागला. दिसायला मुलगा बऱ्या पैकी होता आणि नावचमुळी 'नवरामुलगा' होते त्याचे. अशा अर्धवटाला गावात कोण मुलगी देणार?

एके दिवशी रघुनाथरावांना बायकोला व मुलाला बरोबर घेऊन दूर गावी जावे लागले. वाटेत एका गावाच्या वेशीवर त्यांची गाडी थांबली वाटेवर लोकांची गर्दी होती. कसलं तरी भांडण चाललं

होतं. जवळच एका घरी लग्नसमारंभ[illegible] तयारी दिसली. हुंड्याबद्दल भांडण निघाल्यामुळे वरपक्षाचा वधूपक्षाशी खूप वादविवाद चालू होता.

हे भांडण एवढ्यावर थांबणार नाही आणि गाडी पुढे जाणे शक्य नाही असे वाटले. 'नवरा मुलगा' गाडीतून उतरला आणि गंमत पहात हिंडू लागला. त्याला मांडवात वाजंत्र्यांचा आवाज ऐकू आला. मांडवात जाऊन लग्नाची गंमत पाहण्याचा विचार करून तो मांडवात शिरला. भटजींनी त्याच्याकडे काहीसे संशयी मुद्रेने पहात विचारले—"कोणरे बाबा, तू?"

त्याला वाटलं की नाव विचारीत असावेत. म्हणून नवऱ्यामुलाने उत्तर दिले—"मी 'नवरामुलगा' आहे!"

भटजींना वाटलं की भांडण संपलं असावे. म्हणून नवऱ्यामुलाला पुढे पाठवून दिलं असावे, मुहूर्त जवळ येऊन ठेपला होता. मुलगी पाटावर येऊन बसली होती. म्हणून भटजींनी नवऱ्यामुलाला पाटावर [illegible] सुरवात केली.

बाहेर भांडण चालूच होते. मुलीचा बाप धावत आत आला, लग्न मोडल्याचे सांगायला आणि मुलीला घरात पाठवायला. परंतु लग्नविधी बराच उरकलेला होता. 'नवरामुलगा' निश्चितपणे सर्व धार्मिकविधी पुरोहिताच्या म्हणण्या प्रमाणे करीत होता. मुलीचा बाप, भानगड काय आहे, नंतर पाहू असा विचार करून काही बोलला नाही आणि पहात उभा राहिला.

अशातऱ्हेने नवऱ्यामुलाचा विवाह समारंभ संपला. त्याच्या आईवडिलांना काही प्रयत्नच करावा लागला नाही. मुलाचे लग्न अनायास झाल्याचे पाहून त्यांना आनंदच झाला. साधूने सांगितले होते तसे लग्न झाल्याबरोबर 'नवऱ्यामुला'वर शाळेत अभ्यासाचा जो संस्कार झाला होता तो सर्व त्याला आठवला आणि तो त्या दिवसापासून चांगला शिकल्या सवरलेल्या मुलासारखा वागू लागला.

पैज

कांजीवरमचा राजा चंद्रवर्मा याच्या दरबारात एके दिवशी एक ज्योतिषी आला आणि राजाला म्हणाला—"एका महिन्याच्या आत तुमचे राज्य दुसऱ्याच्या हातात जाईल."

राजाचा ज्योतिष शास्त्रावर विश्वास होता, म्हणून घाबरून गेला. ती गोष्ट प्रधानाच्या लक्षात आली. तो ज्योतिष्याला म्हणाला—"ते झालं नाहीं तर तुमचा शिरच्छेद होईल, लक्षात ठेवा."

"आणि मी म्हटल्यासारखं झालं तर एक लक्ष वराह देण्याची पैज मारायला तयार आहां का, प्रधान?" ज्योतिष्याने ठासून विचारले.

प्रधानाने ते मान्य केले. त्याच दिवशी मंत्र्याने चंद्रवर्माला काशीयात्रेला पाठविले आणि सर्व राज्यकारभार स्वतःच्या हाती घेतला.

एक महिना होऊन गेल्यानंतर राजा तीर्थयात्रा संपवून परत आला आणि पुन्हा सिंहासनावर बसला.

ज्योतिष्याने प्रधानाकडे पैज हारल्याबद्दलचे एक लाख मागितले.

मंत्र्याने क्षणभर विचार केला आणि ज्योतिष्याला निमूटपणे लाख वराह दिले.

आशेवर पाणी फिरले

चीन देशातल्या एका डोंगराळ प्रदेशात एक देवीचे देऊळ प्राचीन काळातले होते. रात्री त्या देवळात जो कोणी झोपतो, देवी त्याच्या इच्छा पूर्ण करते, असा लोकांचा विश्वास होता.

त्या देवळापासून थोड्याच्च अंतरावर चिन नू नावाचा एक तरुण युवक रहात असे. तो एखाद दिवशी कामाला जाई तर तीनचार दिवस आरामाने झोपा काढी. त्याला एके दिवशी देवीचा महिमा कळला.

चिन नू त्या डोंगरावरच्या देवीच्या देवळात गेला आणि देवीला नमस्कार करून देवळातच झोपला. रात्री त्याला एक स्वप्न पडले.

स्वप्नात त्याला देवीने दर्शन देऊन म्हटले–"तुझ्या मनातली इच्छा मला कळली आहे. मी तुला दररोज दहा सोन्याची नाणी मिळतील अशी व्यवस्था करून देते." परंतु तुला कधी सुख मिळेल का?"

तो म्हणाला–"माते! तू माझ्यावर एवढी कृपा केलीस तर मला आणखी काय पाहिजे?"

"तथास्तु!" म्हणून देवी अंतर्धान पावली.

चिन नूला त्यानंतर झोप लागेना. त्याने उठून पाहिले तर त्याला बाजूला एक पिशवी दिसली. हात घालून पाहिले तर खरोखरच आत नाणी असल्याचे कळले.

देवीचा महिमा खरा ठरला. चिन नूने ती दहा नाणी आपल्या खिशात टाकली आणि पुन्हां पिशवीत हात घालून पाहिला, परंतु एकही नाणे त्याच्या हाताला लागले नाही. यावरून हे स्पष्ट झाले की एका दिवसात एकदांच दहा नाणी मिळणार.

चिन नू पिशवी घेऊन आपल्या गावी परतला. त्याला दररोज जी दहादहा नाणी मिळत तेवढ्यावर त्याला पोटा पाण्याला पुरेसे मिळू लागले.

परंतु पिशवी मिळाल्यानंतर त्याने काम धंदा करण्याचा विचार कायमचाच मनातून काढून टाकला. खायचं प्यायचं आणि झोपायचं, एवढेच काम. मग खाल्लेले पचायचं कसे? तेव्हां त्याला वाटू लागलं की, जगायचं म्हणजे फक्त पोट भरणे नाही.

गावात फिरत असतां त्याला एक सुंदर मुलगी दिसली. ती एका श्रीमंत माणसाची मुलगी होती. चिन नूने तिच्याशी लग्न करण्याचे मनाशी ठरवून तिच्या बापाला विचारले. तेव्हां तो म्हणाला–"तू एक हजार नाणी कन्याशुल्क म्हणून द्यायला तयार असलास तर मी आपली मुलगी देईन."

चिन नूच्या सुपीक डोक्याला एक शक्कल सुचली. तो आपली पिशवी घेऊन एका सावकाराकडे गेला. पिशवीचा महिमा प्रत्यक्ष दाखवून त्याने ती पिशवी सावकराकडे गहाण ठेवली आणि एक हजार नाणी कर्ज मागून घेऊन त्या मुलीच्या बापाला दिली, त्या श्रीमंत माणसाने चिन नूशी आपल्या मुलीचे लग्न करून दिले.

चिन नूच्या आयुष्यात कष्टाला सुरवात त्याचे लग्न झाले त्या दिवसापासून झाली.

बायको खुष रहावी व पिशवी परत मिळावी. यासाठी तो अंग मोडून काम करू लागला, त्याच्या सास ऱ्याकडे पैसा खूप होता, परंतु त्याने कर्ज द्यायला सुद्धा नकार दिला. त्याची बायको त्याला सांगू लागली की, काहीतरी व्यापार करून पैसे मिळवा आणि समाजात मान मिळवा. त्यासाठी त्याने व्यापार सुरू केला. परंतु त्याला व्यापाराचा अनुभवच नव्हता, थोड्याच दिवसात दिवाळे निघाले. सावकाराचे कर्ज फेडण्याचा अवधी पुरा होत आला. वेळेवर कर्ज फेडले नाही तर ती पिशवी कायमची जाणार हे त्याला माहीत होते आणि कर्ज फेडायला एक पैदेखील जवळ नव्हती.

अवधी संपायच्या एक दिवस आध[illegible] त्याने आपल्या बायकोकडे पैसे मागितले. आपला पती मूर्ख व नालायक असल्याची तिची खात्री झाली होती. म्हणून ती म्हणाली–"अरे, पण तुला त्या पिशवीची एवढी फिकीर कां? शिवाय त्या पिशवीच्या भरंवशावर का तू माझ्याशी लग्न केलेस?"

तेव्हां चिन नूचा पारा चढला आणि त्याने बायकोला खूप मारले. ती रुसून माहेरी निघून गेली.

बायको माहेरी निघून गेली त्यापेक्षां पिशवी हातातून निघून जात असल्याचे चिन नूला जास्त वाईट वाटत होते. रात्री त्याला झोपच लागेना. त्याने त्या सावकाराच्या घरात चोरी करण्याचे ठरविले. आणि त्याने आपली पिशवी चोरून आणली.

पिशवी मिळाल्यावर त्याला पुन्हां बायकोची आठवण झाली. त्याने सासऱ्याकडे जाऊन बायकोला पाठवून देण्याची [illegible] चिन नूला परत पाठविले.

या अपमानामुळे त्याला फारच वाईट वाटले. भ्रमिष्टासारखा तो फिरू लागला. एकदां तो दारूच्या गुत्त्यात गेला आणि मनसोक्त दारू प्याला. त्याने आपल्या पिशवीतून दहा नाणी काढून गुत्तेदाराला दिली. गुत्तेदाराला वाटले की, पिशवीत आणखी पुष्कळ नाणी असली पाहिजेत. म्हणून दुकानदाराने ती पिशवी बळकावण्याचा प्रयत्न केला. तेव्हां चिन नूला राग आला. त्याने एक सोटा जवळ पडला होता तो घेऊन गुत्तेदाराच्या टाळक्यात घातला. लोकांची गर्दी जमली. राजाच्या शिपायांनी येऊन चिन नूला कैद केले.

आतां चिन नूच्या मनाला त्या पिशवीविषयी घृणा वाटू लागली. सर्व कष्टांच्या मुळाशी ती पिशवीच असल्याचे त्याला वाटू लागले. त्याने सर्वांसमक्ष ती पिशवी, एक भट्टी पेटलेली दिसली तीत, फेकून दिली आणि शिपायांबरोबर निघून गेला.

करावे तसे भरावे

मदुरा नगरीत गोपाळ अय्यर नावाचे एक गृहस्थ राजाच्या दरबारात नोकरीला होते. त्यांना जो पगार मिळे तो त्यांच्या व त्यांची बायको राजलक्ष्मी दोघांच्या उदरनिर्वाहाला पुरेसा होता.

त्यांच्या शेजारपाजारी श्रीमंतांची घरे होती. उंच इमारतीत ते रहात. त्यांच्या बायका दररोज रेशमी साड्या नेसत आणि हिऱ्याचे दागिने घालीत. राजलक्ष्मीला साड्यांचा व दागदागिन्याचा मोह वाटू लागला. ती दररोज संध्याकाळी नवरा घरी आला की त्याच्या डोक्याशी कटकट करू लागली–"तुम्ही एवढे मोठे सरकारी नोकर आणि तुमची बायको गोणपाटे नेसून बुच्च्या हाताने राहते हे तुम्हांला आवडते का हो? मला तर बाहेर निघायला लाज वाटू लागली आहे. परंतु भाग्यात तुमच्याबरोबर संसार करायचे लिहिलं आहे ते चुकतं का?"

अय्यरांनी बायकोची समजूत घालण्याचा प्रयत्न करून पाहिला. म्हणाले–"अग! सरकारी नोकराला जो पगार मिळतो त्याला त्यातच संसार चालवायचा असतो. तू एवढी चांगली सुगरण तुला मी का सांगायला हवं?"

परंतु बायको हट्ट सोडायला तयार नव्हती. शेवटी कंटाळून जाऊन अय्यरांनी फावड्याने पैसे ओढायचे ठरविले आणि मिळेल त्या मार्गाने पैसे मिळवायला सुरवात केली. त्यांची वरची मिळकत इतकी झाली की दोन वर्षात लाख दीडलाख रुपये जमले. बायकोची इच्छा पूर्ण झाली. तिला पाहिजे होत्या तशा रेशमी जरीकाठी साड्या आणि अंगभर दागिने घालायला मिळाले. अय्यरांनी एक घर स्वतः राहण्यासाठी बांधले आणि एक घर बांधून भाड्याने दिले. शिवाय दहा एकर जमीन पाटा-

खालची स्वतःच्या नावावर करून घेतली. एवढे वैभव मिळाल्यावर राजलक्ष्मी नवऱ्याला म्हणाली–"काय हो! एवढी मिळकत असता सरकारी नोकरी हवी आहे कशाला? घरात लागणारे धान्य आपल्या शेतातून येईल. भाडे येईल त्यावर इतर सर्व खर्च भागेल."

अय्यरांनी बायकोचा तोही सल्ला मानला आणि नोकरी सोडून दिली. परंतु त्यांच्या मनात ही शंका राहून गेली की उद्यां कोणी विचारलेच की इतके पैसे कोठून आले हो तुमच्याकडे, तर सर्व बिंग फुटेल. परंतु चाणाक्ष राज्यलक्ष्मीने सुचविले–"अहो, तुमचा तो मित्र गोविंद शेट आहे ना, त्याला एक कर्जरोखा लिहून ठेवून घ्यायला सांगा. वर्षा दोन वर्षांनी तो फाडून टाकला की झालं."

त्याप्रमाणे गोपाल अय्यरांनी गोविंद शेटला सर्व समजावून सांगून एक लाखाचा कर्जरोखा लिहून त्यांच्याकडे ठेवून दिला आणि निश्चिंत झाले.

परंतु दैव दुर्विलास असा की गोविंदशेट एकाएकी आजारी पडून दोन महिन्यांच्या आत परलोकी गेला. त्याला कोणी वारस नव्हता, म्हणून त्याची सर्व इस्टेट सरकार जमा झाली. अधिकाऱ्यांनी त्याच्या घरातले सर्व कागदपत्र पाहिले त्यात गोपाल अय्यरांनी लिहून दिलेला कर्जरोखा होता. त्यांनी गोपाल अय्यरांकडे कर्जाची रक्कम फेडायला सांगितले. खोटया तारखा कर्जरोख्यात होत्या व कराराप्रमाणे कर्ज फिटले नाही तर घर स्वाधीन करून घ्यायची कबुली लिहिली गेली होती. त्याप्रमाणे गोपाल अय्यरांची दोन्ही घरे जमीनजुमला सर्वांचा सरकारने ताबा घेतला. राजलक्ष्मीला अंगावरचे सर्व दागिने काढून द्यावे लागले तेव्हां कसेबसे 'कर्ज' फिटले.

गोपाल अय्यरांनी बायकोच्या सांगण्यावरून नोकरी सोडली होती, म्हणून उदरनिर्वाहासाठी भिक्षापात्र हाती धरणे भाग होते. दोघां नवरा बायकोंनी गांव सोडले आणि भीक मागून उरलेले आयुष्य काढले.

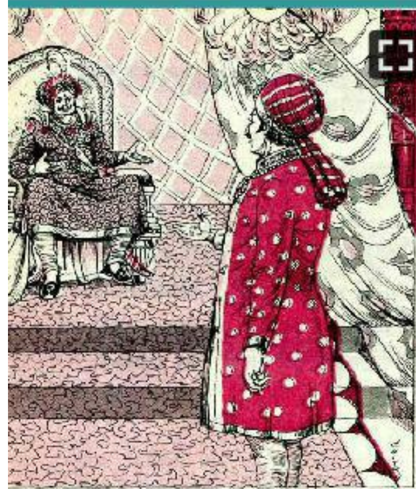

संदीपचा व्यापारी

संदीप नावाच्या समुद्रकाठच्या एका व्यापारात पुढारलेल्या नगरात हीरादत्त नावाचा एक व्यापारी परदेशाशी व्यापार करीत असे. तो परदेशात माल पाठवी व त्याने पाठविलेल्या मालाला खूप मागणी असे. त्याला त्या व्यापारात फायदा देखील खूप होत असे. परंतु आश्चर्य म्हणजे त्याचा काही गोष्टींवर-ज्योतिष्य, मुहूर्त वगैरेवर फार म्हणजे अंधविश्वास होता.

संदीप नगरी इतर व्यापारीही होते. परंतु त्यांच्यापैकी एकालाही हीरादत्तची बरोबरी करतां येत नव्हती. त्यांच्या मनात, हिरादत्तचा वाढता व्यापार पाहून जळफळाट होई. त्याला कसे खड्डयात आणता येईल, हाच विचार ते नेहमी करीत. हेवा करणारात हीरादत्ताचा एक जवळचा नातेवाईक सोमदत्त नावाचा होता. हीरादत्ताचा शुभाशुभ मुहूर्त वगैरेवर जो विश्वास होता, त्याचा फायदा घेऊन त्याने हीरादत्ताचे मोठे नुकसान करण्याचे ठरविले.

एकदां हीरादत्ताने खूप कीमती माल गलबतात भरवून सुवर्णद्वीपाकडे जाण्याचे ठरविले. त्या साठी त्याने त्याच्याकडे जे भांडवल होते त्यातले अर्ध्याहून अधिक खर्च करून माल विकत घेतला आणि गलबतात भरविला. हीच संधी बरोबर आहे, असा विचार करून सोमदत्ताने आपल्या मित्रमंडळींचा सल्ला घेऊन एक कट केला. त्याने आपल्या काही लोकांना खलाशी म्हणून हीरादत्तच्या गलबतात बसविले. परंतु या कटासंबंधी हीरादत्तला थोडीदेखील माहिती नव्हती. नांगर काढून गलबत थोडे अंतर समुद्रात गेल्यावर सोमदत्ताच्या माणसांनी गलबताच्या तळाला बारीक बारीक भोके पाडली. गलबत सटण्यापूर्वी ते सर्व लहानलहान होडयातून

किनाऱ्यावर निर्विघ्नपणे पळून गेले. त्यानंतर काही वेळाने गलबत बुडू लागले. हीरादत्त आपल्या माणसांबरोबर होडक्यात बसून किनाऱ्यावर सुखरूप येऊन पोंचला. सर्व मालासकट ते गलबत बुडाले.

कोठेतरी चूक झाली असावी, भिण्याचे कारण नाही असा विचार करून हीरादत्ताने पुन्हां दुसऱ्या गलबतात माल भरला आणि निघाला. परंतु या खेपेसही सोमदत्ताच्या लबाडीमुळे गलबत बुडाले.

या दोन घटनांमुळे हीरादत्ताचा सर्व धीरच खचला. आतां व्यापार करण्यापुरेसे त्याच्याकडे भांडवलही उरले नाही. काही तरी अपशकून घडल्यामुळे आपल्यावर हे आकाश कोसळले असावे असा त्याचा समज होता. आतां आपल्या नशिबात समुद्रपार व्यापार करण्याचे लिहिलेले नाही अशी त्याची ठाम समजूत झाली होती. "माझा माल ज्या गलबतात असेल ते शीड उभारल्यावर लगेच बुडणारच."

हीरादत्तच्या मित्रांनी त्याच्या मनातली ही समजूत दूर करण्याचा अनेक प्रकारे प्रयत्न करून पाहिला. परंतु तो म्हणे– "माझे दिवस चांगले नाहीत हो, माझं एकही गलबत सुमुद्रावर तरंगणे शक्य नाही."

त्याच्या शत्रूंनी त्यांची ही समजूत दूर करण्याऐवजी दृढ व्हावी यासाठीच प्रयत्न केला.

परंतु संदीपनगराचा राजा प्रतापराय याला हीरादत्तबद्दल फार सहानुभूती वाटत असे. म्हणून त्याने हीरादत्तला प्रोत्साहन देऊन पुन्हां व्यापार सुरू करायला सांगितले. खजिन्यातून लागेल तेवढे भांडवल पुरविण्याची हमी सुद्धा दिली. परंतु हीरादत्ताचे मन पालटले नाही. तो म्हणाला– "महाराज! कशाला हो हे सर्व? माझं गलबत शीड उभारतांच बुडणार, हे ठरलेले आहे."

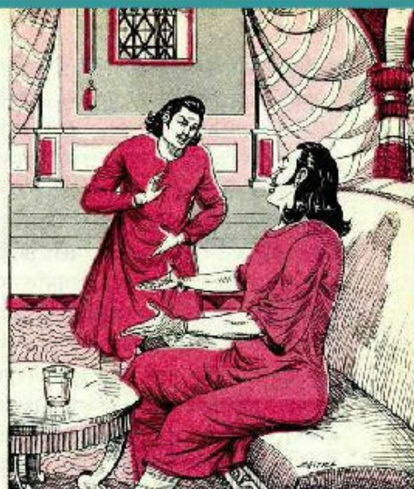
राजाने भर दरबारात हीरादत्ताचे मन वळविणारा कोणी आहे का विचारले, तेव्हा फक्त सोमनाथ नावाचा दरबारी जादुगार एकटा पुढे आला ती जबाबदारी घ्यायला. तो म्हणाला–"महाराज, मला काही दिवसाचा अवधी द्यावा, मी करतो जादू!"

सोमदत्ताने हीरादत्ताला निराश करण्यासाठी केलेली एक युक्ती म्हणजे त्याने एका ज्योतिष्याला बोलावून हीरादत्ताचा हात दाखविला आणि त्याच्याकडून आयुष्यांत मोठमोठी कामे होणार नसल्याचे सांगवून त्याला कायमचा हताश करून सोडले.

ही गोष्ट सोमनाथ जादुगाराला माहीत होती. त्याने दरबारी ज्योतिष्यालाच हीरादत्तचा हात पहायला सांगितले. त्याने हातच नव्हे तर हीरादत्तची जन्मकुंडली सुद्धा पाहून त्याचे भविष्य उज्वल असल्याचे सांगितले.

तरी हीरादत्त समुद्र पार व्यापार करायला तयार झाला नाही. म्हणाला– "समुद्रावरचा प्रवास माझ्या नशिबात नाही आहे, बाबा! एकदां नाही, दोनदां नाहीका गलबते बुडाली?"

"या खेपेस मी येतो तुमच्या बरोबर. मला जादू मंत्राची माहिती आहे, हे तुम्हांला देखील माहीत आहेच. मी तुमचे जहाज बुडणार नाही, याची जबाबदारी घेतो. शिवाय महाराज बंदोबस्तासाठी

जहाजावर आपले शिपाई पाठविणार आहेत." सोमनाथाने सांगितले.

"गलबत बुडणार हे नशिबात लिहिले असल्यावर तुझ्या जादूचा आणि मंत्राचा काय उपयोग होणार रे?" हीरादत्त निराशा दर्शवीत म्हणाला.

"माझी जादू तुम्हांला साधी वाटली का? तर मग आजच तीन प्रहरी दाखवितो." सोमनाथ म्हणाला.

त्याप्रमाणे हीरादत्त सोमनाथाच्या घरी गेला. सोमनाथाने पाणी भरून एक ग्लास हीरादत्तासमोर टेबलावर आणून ठेवला. त्याने हीरादत्ताला एक सुई दिली आणि ती पाण्यात टाकायला सांगितली. सुई बुडाली

आणि तळाला गेली. त्याने ती पाण्यातून काढून हीरादत्ताला देत ती पाण्यात तरंगते का ते पहायला सांगितले. हीरादत्ताने कित्येकदां पुन्हां पुन्हां पाण्यात टाकली आणि प्रत्येक वेळी ती पाण्यात बुडाली.

सोमनाथाने आपल्या मुलाला बोलाविले आणि हीरादत्तला फराळ करायला काही द्यायला सांगितले. हीरादत्त सोमनाथच्या मुलाबरोबर फराळ करायला घरात गेला. हीरादत्त गेल्याबरोबर सोमनाथाने सुई पुसून छान कोरडी केली. नंतर त्याने एका बारीक तारेच्या तुकड्यावर सुई ठेवून पाण्यात सोडली. तारेचा तुकडा पाण्यातबुडाला, परंतु सुई बुडाली नाही. त्याने हळूच खालचा तारेचा तुकडा काढून घेतला आणि सुई वर तरंगत राहिली. तारेचा तुकडा त्याने लपवून ठेवून दिला.

फराळ झाल्यावर हीरादत्त बाहेर येऊन पाहतो तर सुई तरंगत होती. तो थक्कच झाला. म्हणाला–"आश्चर्य आहे, बुवा!"

... तर माझा धंदा आहे! मी गलबतात असे-पर्यंत गलबत बुडणे शक्य नाही." सोमनाथ छातीठोकपणे म्हणाला.

सोमनाथाची जादू पाहून हीरादत्ताला थोडा धीर आला. त्याने पुन्हां एकदां समुद्र यात्रेची तयारी केली. या खेपेस बरोबर सोमनाथ असल्याची व राजाचे हेर असल्याची गोष्ट कोणाला कळू नये याची खबरदारी सर्वांनी राखली. खलाश्यांची निवड होत असतांना सोमदत्ताचे लोक याही खेपेस शिरले. परंतु सोमनाथ व राजाचे हेर वेष पालटून तयारच होते त्यांच्यावर पाळत ठेवायला. मध्यरात्रीच्या सुमारास लुच्चे गलबताला भोंक पाडायला निघाल्याबरोबर त्यांना कैद करण्यात आले. गलबत संदीपकडे लगेच परतले.

सोमदत्ताला व इतर व्यापाऱ्यांना आणि त्यांच्या माणसांना चवकशी होऊन उचित शिक्षा झाली. हीरादत्त पुन्हां पहिल्यासारखा समुद्रपार जाऊन व्यापार करू लागला.

पितळ उघड झालं

एका गावात संताजी नावाचा एक शेतकरी त्याच्याजवळ जी थोडी जमिन होती, तिच्यात पीक काढून आपल्या छोटयाशा कुटुंबाचा उदरनिर्वाह चालवीत असे. त्या वर्षी पाऊस वाजवीपेक्षा जास्त पडल्यामुळे पिकाची नासाडी झाली. म्हणून त्याला सोनूशेट नावाच्या सोनाराकडे कर्ज काढावे लागले. तो धंद्यात जी लबाडी करी त्याच-बरोबर सावकारीसुद्धा करीत असे.

पुढे काही दिवसांनी संताजीची कोणी नातेवाईक म्हातारी वारली. तिने आपल्या जवळचे थोडे सोने संताजीला द्यायला म्हणून ठेवले होते. सोने हाती येताच संताजीने सोनूशेटला त्यातले थोडे देऊन कर्जाची फेड केली, संताजीच्या बायकोने थोडे सोने देऊन सोनूशेट कडून एक माळ करवून घेतली. सोनूशेटने त्या सोन्यातले अर्धे सोने चोरले आणि बाकी सोन्यात तांबे मिसळून एक सुंदर माळ करून दिली.

सोनूशेटची मुलगी संक्रांतीला माहेरी आली. ती संताजीच्या घरी भेटायला गेली. संताजीच्या बायकोने तिला ती नवी माळ दाखविली.

सोनूशेटच्या मुलीला ती फार आवडली. ती बापाकडे जाऊन भांडली. म्हणाली–"तुम्ही संताजीच्या बायकोला करून दिलात तसा सुंदर नग मला कां नाही करून दिलात? किती नाजुक आहे तो! माझी माळ घ्या आणि तसाच नग करून द्या, मी परत जायच्याआत. नाहीतर मी संताजीच्या बायकोचा मागून घेऊन जाईन. मग तिला दुसरा करून द्या."

सोनूशेटला विंचू चावल्यासारखे झाले. त्याने घाईघाईने तसाच एक नग करून दिला. घाईचे एक तसेच कारण झाले. त्याला दुसऱ्या गावी जायचे होते.

सोनूशेटची मुलगी त्या दिवशी रात्री आपला नग घेऊन संताजीच्या घरी गेली. संताजीची बायको तो नग पाहून तिला म्हणाली–"किती झाली तरी लाडकी लेकच की नाही!" परंतु शोनूशेटच्या मुलीला संताजीच्या बायकोचा नगच जास्त आवडला. ती म्हणाली–"मावशी! आपण आपापल्या नगांची अदलाबदल करू या. तुमचा नग वजनात जास्त असेल तर मी तेवढे सोने देईन. तुमचा कमी भरला तर तुम्ही काही देण्याची गरज नाही."

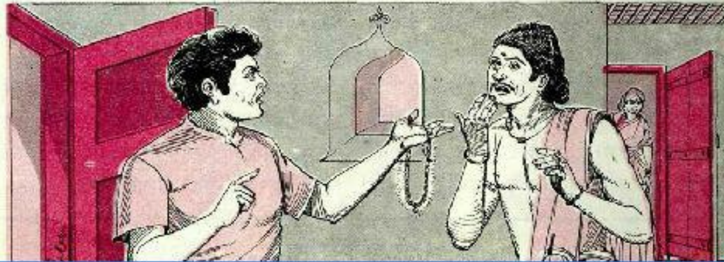
संताजीची बायको नकार देऊ शकली नाही. दोघी सोनूशेटच्या घरी गेल्या. सोनूशेट गावाला गेला असल्या कारणाने त्याच्या बायकोने वजन करून पाहिले. मुलीचा नग एक मासा जास्त होता. लगेच नगांची अदलाबदल झाली.

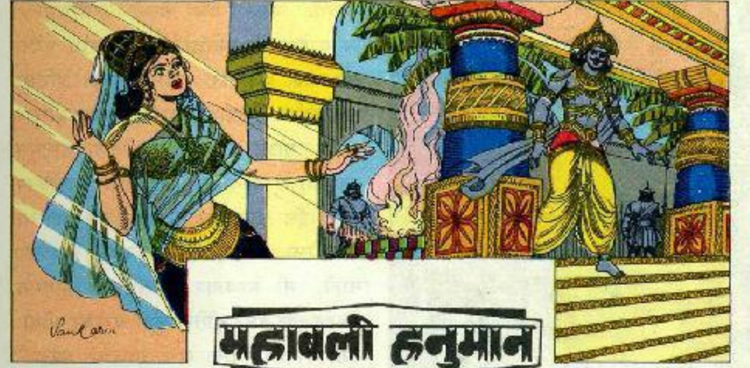
दुसऱ्या दिवशी उजाडतांच सोनूशेटची मुलगी सासरी निघून गेली. तिच्या नवऱ्याने तो नग पाहून, संशय आला म्हणून की काय, घासून पाहिला. त्यात तांबे [illegible] सासऱ्याच्या घरी गेला आणि रागावून म्हणाला–"मामा! मुलीला केलेल्या दागिन्यातसुद्धां तुम्ही ही लबाडी करावी का?"

सोनूशेटला कळेना की त्याने खऱ्या सोन्याचा नग केला होता, तो कोठे गेला? संताजीच्या बायकोसाठी केलेला नग मुलीकडे कसा गेला? त्याने बायकोला बोलावून विचारले–"काय ग, मुलगी संताजीच्या घरी गेली एवढ्यात कधी?" गुपित बाहेर पडले तर नवरा जिवंत सोडणार नाही असे वाटून ती–"नाहीबाई!" म्हणाली.

सोनूशेटला जांवयाची क्षमा मागावी लागली. स्वत:चे नाव राखण्यासाठी संताजीकडचे चोरून ठेवलेले सोने वापरून नवा नग करून द्यायचे कबूल करावे लागले.

जावई म्हणाला–"तुम्ही नको करून द्यायला! सोनाराचे गुपित सोनाराला कळणार नाही का? मी करून देईन तिला हवा तसा!" असे सांगून जावई सोने घेऊन निघून गेला.

महाबली हनुमान

रावण 'लंकायज्ञ' नावाचा यज्ञ करीत असल्याचे बिभीषणाला कळले. तो रामाला व वानरवीरांना म्हणाला–"रावणाचा हा होम पुरा झाला तर पोलादी देहाचे वीर व चतुरंग सैन्य यज्ञकुंडातून जन्माला येईल. मग रावणाला जिंकणे अशक्यच समजा! म्हणून रावणाचा हा यज्ञ भंग झाला पाहिजे."

परंतु ते व्हायचं कसं हा मोठा प्रश्न सर्वांसमोर उभा राहिला.

"अंगदाला 'अदृश्यकरणी' नावाची विद्या माहीत आहे. त्या विद्येचा प्रयोग करून रावणाच्या होमाला विघ्न आणणे शक्य आहे!" जांबुवंताने सूचना केली.

'अदृश्यकरणी' शक्तीचा प्रयोग करून अंगदाने अदृश्यपणे रावणाच्या अंत:पुरात प्रवेश केला आणि मंदोदरीला बुचडा धरून फरपटत ओढीत रावण होता तेथे आणले. ते पाहूनही रावण यज्ञकार्यातून परावृत्त झाला नाही. तेव्हां अंगद मंदोदरीला तेथून ओढून नेऊ लागला.

"त्रिलोक जिंकणाऱ्या शूर वीराच्या बायकोचे रक्षण करणारा कोणी नाही का?" असा मंदोदरी आक्रोश करू लागली. आतां मात्र रावणाला राहवले नाही. तो यज्ञवेदिकेवरून उठला आणि त्याचा यज्ञभंग झाला. अदृश्य रूपात असलेल्या अंगदाने मुकाट्याने तेथून पाय काढला.

"आतां तरी रामाबरोबर संधी कर!" असा सल्ला मंदोदरीने रावणाला दिला.

स्वतःच्या पराक्रमावर आणि अपूर्व शक्तिसामर्थ्यावर पूर्ण विश्वास असल्या कारणाने रामाशी शेवटपर्यंत युद्ध करण्याचे ठरवून रावण म्हणाला–"आपले बंधुमित्र, आप्तेष्ट, धाकटा भाऊ आणि लाडका मुलगा सर्वांचा युद्धात वध झाल्यावर रामाशी मी संधी करू म्हणतेस का? राम माझा या युद्धात वध करील असे समजूनच नाही का तू हा सल्ला दिलास? रामाने माझा वध केला, अशी कीर्ति त्याला मिळू देण्याऐवजी, मीच उपवास करून योगबलाने स्वतःचा कपाळमोक्ष करून घेऊन प्राणत्याग करतो. माझा वध करून बिभीषणाला राज्य देण्याची प्रतिज्ञा करणारा राम माझा वध करू शकणार नाही. त्याची प्रतिज्ञा भंग होईल. बिभीषणाला राज्यलाभ होणार नाही. माझा वध करून सीतेला सोडवून नेण्याची रामाची प्रतिज्ञादेखील आपोआप भंग होईल. राम चोरासारखा येऊन आपल्या बायकोला केव्हांही घेऊन जाऊ शकणार नाही. मी मेल्यावर तुम्ही सर्व सहगमन कराल त्या वेळी सीतेलासुद्धां बरोबर ओढा. सीतेच्या वियोगाने राम स्वतःच मरेल." असे बडबडत मतिभ्रम झाल्यासारखा रावण पश्चिमेकडे निघाला.

लंकेत ही परिस्थिती असतां लंकेपासून सहस्रयोजनांवर पाताळलोकात आणखी एक घटना घडत होती.

पाताळलोकांवर मैरावणाचे राज्य होते. त्याला निरनिराळ्या मंत्रविद्या अवगत होत्या. त्याच्या मोठ्या भावाचे नाव अहिरावण असे होते.

मैरावणाने नागलोकातून वासुकीची मुलगी चंद्रसेना हिचे अपहरण केले आणि आपल्याशी लग्न करून घेण्यासाठी तिच्यावर बळजबरी करू लागला. चंद्रसेना अप्रतिम रूपवती होती. तिने रामाला मनाने वरले होते व तोच माझा पती आहे असे मैरावणाला सांगितले होते. सीतास्वयंवराच्या वेळी ती नागकुमारांबरोबर गेली असतां रामाला तिने पाहिले होते. तेव्हांपासून ती रामाच्या मूर्तीची पूजा करीत असे.

लंकेत रावण पश्चिम किनाऱ्यावर पोचला. तेथे त्याने दर्भ पसरून ठेवले आणि त्यावर पडून उपवासाला सिद्ध झाला.

त्याच वेळी नारद तेथे आला आणि विचारू लागला–"रावणा, तुला कोणी बंधुमित्र उरला नाहीं असे वाटले का? तुझा मित्र, मोठा सख्ख्या भाऊ मैरावण आहे ना, त्याला कसा विसरलास?" असे सांगून नारद निघून गेला.

ते ऐकतांच रावण नवीन उत्साहाने उठून बसला आणि डोळे मिटून त्याने एकदां मैरावणाचे स्मरण केले. त्या वेळी मैरावण चंद्रसेनेच्या महालात गेला होता. तेथे ती रामाच्या मूर्तीची पूजा करीत होती. ती मूर्त तिच्या हातातून हिसकावून तो तिला म्हणाला–"मी या रामाला धरून आणून कालीमातेला बली देतो."

"तो रामच तुझा वध करील." चंद्रसेना म्हणाली.

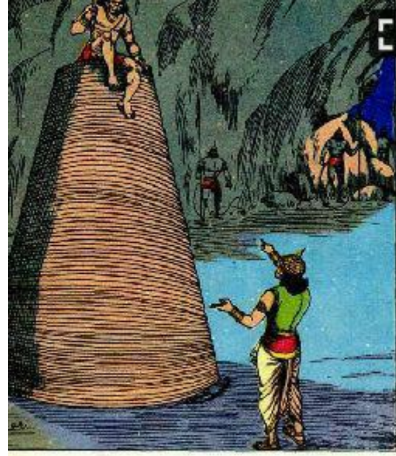
"माझा वध करणे इतके सोपे आहे, असे वाटलं का तुला? या पाताळ लोकापासून सहस्र योजन खाली एका भयंकर गुहेत ठेवलेल्या एक रत्नांच्या पेटीत पांच

उघडतां एकदम 'घूं घूं' करीत वर आलेल्या पांचही भुंग्यांना एकदम ठार केले तरच मी मरणार. तेथे मी भयंकर भुते व पिशाच्चे नेमलेली आहेत. माझा वध करण्याची शक्ती त्रिलोकात कोणाच्याही अंगात नाही." असे म्हणत मैरावणाने रामाची मूर्त हिसकावून घेतली आणि जमिनीवर आपटली. त्या मूर्तीचे तुकडे होऊन गेले.

त्याच वेळी रावणाने स्मरण केल्याचा भास मैरावणाला झाला.

रावणाने डोळे उघडून पाहिले तेव्हां जमीन दुभंगली होती आणि त्याच्यासमोर मैरावण उभा होता. दोघे परस्परांना

रावणाने मैरावणाला रामलक्ष्मणांना वाटेला लावायला विनंती केली.

"मला पाहिजे होते तेच तर करायला तू सांगतो आहेस. उद्यां त्या दोघांना धरून घेऊन जाऊन कालीच्या चरणावर त्यांचा बळी देतो." मैरावण म्हणाला. रावण अत्यंत आदरपूर्वक मैरावणाला आपल्या महालात बोलावून घेऊन गेला.

हेरांकडून हे वर्तमान बिभीषणाला कळले तोंपर्यंत रात्र झाल्यामुळे रामलक्ष्मण झोपण्याच्या तयारीत होते. बिभीषण वानरांकडे आला आणि मैरावणाचा जो बेत होता त्याची कल्पना करून देऊन म्हणाला–"मैरावण रामलक्ष्मणांना अपहरण

सर्वांनी त्याच्या रक्षणाची व्यवस्था केली पाहिजे." असे सांगून सर्वांना सावध करून बिभीषण निघून गेला.

हनुमानाने आपले शेपुट वाढविले आणि ते किल्लयाच्या कोटासारखे रामलक्ष्मणाच्या चारीबाजूला वेटोळी करून ठेवले. नंतर तो त्या वेटोळयावर बसून मुंगीला देखील आत प्रवेश मिळणार नाही अशातऱ्हेने डोळयात तेल घालून पाहारा देऊ लागला.

काही वेळाने बिभीषण पुन्हां आला व हनुमंताची पाठ थोपटून एकदा आत जाऊन रामलक्ष्मणांच्या हातात रक्षाबंधन बांधून ठेवले पाहिजे असे त्याने सांगितले. म्हणून हनुमानाने बिभीषणाला आत जाण्यापुरेशी शेपटीच्या वेटोळयांतून वाट करून दिली.

बिभीषण आपले काम पुरे झाल्यावर बाहेर येऊन म्हणाला–"हनुमंता! तो मायावी मैरावण कधी माझे रूप घेऊन, नाहीतर आपल्यापैकी कोणाचेतरी सोंग घेऊन येईल आणि तुला फंसवील. म्हणून सावध रहा!" हनुमंताला सावध रहायला सांगून बिभीषण निघून गेला.

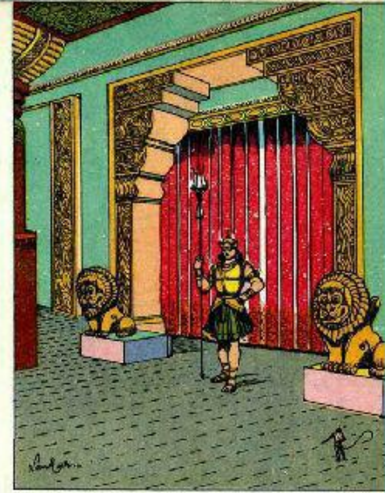
तो म्हणाला अगदी तसेच झाले. बिभीषण पुन्हा आला. हनुमंत त्याचा गळा धरून त्याच्या डोक्यात आपली गदा उगारीत म्हणाला–"मैरावणा! तुझ्या गमजा माझ्याजवळ नाही चालणार!"

"अरे, वेडया! मग खरोखरच लबाडी केली का त्याने? माझे रूप घेऊन मैरावणच आला होता का? रामलक्ष्मणांना तो उचलून तर घेऊन गेला नाही ना?" बिभीषण विचारू लागला. हनुमंताने आपल्या शेपटीच्या वेटोळयाच्या आत डोकावून पाहिले, रामलक्ष्मण तेथे नव्हते!

हनुमान आश्चर्यचकित होऊन तत्काळ हताश झाल्यासारखा जमिनीवर पडला. तेव्हां जांबुवंताने त्याला धीर देऊन म्हटले–"उठ रे, रामलक्ष्मणाचे रक्षण करू शकणारा तू एकटाच आहेस! हताश होऊन कसे चालेल?"

हनुमानाने बिभीषणाकडून पाताळ लंकेला जाण्याचा मार्ग विचारून घेतला आणि गरिमाशक्तीने आपले शरीर वाढवून उड्डाण केले.

पहिल्याने बिभीषणाचे रूप घेऊन आलेल्या मैरावणाने रामलक्ष्मणाजवळ जाऊन त्यांना लहान मूर्तीत बदलले आणि त्यांना आपल्या वस्त्रात लपवून पाताळ लंकेत प्रवेश केला. त्याने चंद्रसेनेला रामलक्ष्मणाला दाखविले व म्हणाला–"हा पहा, तुझा राम! आणि हा त्याचा धाकटा भाऊ लक्ष्मण. या दोघांना उद्यां कालिकेच्या चरणी वाहून

तुझ लग्न उरकून टाकतो," असे म्हणत दांत काढून हसला.

हनुमान पश्चिमेकडील समुद्रात शिरला आणि कमळाच्या कळी एवढे रूप घेऊन ठिणगीसारख्या चकाकत असलेल्या एका पर्वताजवळ पोचला. त्या पर्वताच्या शिखरावर गेल्यानंतर त्याला एक तुळतुळीत भोक दिसले. एक सूक्ष्मरूप धारण करून तो त्या बिळात शिरला आणि पाताळ लंकेत उतरून गेला. ते बीळ पाताळ लंकेच्या सिंहद्वारापर्यंत होते.

त्या सिंहद्वारावर एक महाबलवान तरुण राक्षस पाहरा देत उभा होता. त्याचे बळ व पराक्रम त्याच्या अंगातून जणकाही

ओसंडून पडत होते. हनुमानाला कां कोणास ठाऊक त्याला पाहून त्याच्याबद्दल आत्मीयता वाटली.

हनुमान सूक्ष्म रूपात असूनही त्या द्वारपालकाने हनुमानाला ओळखले व त्याला विचारले–"कोण रे तू? माझ्या दृष्टीस पडल्याशिवाय दारातून आत शिरण्याचा घाट होता. नाही का तुझा? हे पहा, तुझं मरण जवळ येऊन ठेवले आहे." असे म्हणत त्याने हनुमानाला मुठीत धरून आवळले. हनुमान त्या द्वारपालकाचा पराक्रम पाहून चकित झाला व कौतुक करू लागला.

"हा कोणी का असेना, माझ्यासारखाच माझी बरोबरी करू शकणारा दिसतो आहे

लबाडीच करावी लागणार." असा विचार करून हनुमान हातपाय गळून गेल्यासारखा पडून राहिला.

आपला शत्रू हारलेला पाहून तो द्वारपालक आनंदाने हसत म्हणाला–"अरे मायावी, चोरा! तू मला काय म्हणून समजून माझ्याशी युद्धाला आलास? माझे नाव मत्स्यवल्लभ आहे. शूर महाबली हनुमान माझे वडील आहेत, समजले?"

त्या तरुणाचे ते बोलणे ऐकून हनुमान चकितच झाला. त्याच बरोबर त्याला भयंकर रागही आला. तो दातओठ चावीत म्हणाला–"अरे माशाच्या पोरा! जगविख्यात बालब्रह्मचारी हनुमान तुझा बाप काय? असलं खोटं बोलल्याच्या पापाचं प्राय:श्चित्त मी आत्तांच तुला देतो."

हनुमान आपल्या पोलादी मुठीने द्वारपालकाचा वध करण्यास सिद्ध झाला असतां एकाएकी त्याला ऐकू आलं–"प्रभो! घाई करू नका, थांबा!"

हनुमानाने लगेच मान वळवून पाहिले. विद्युतज्योतीसारखी एक सुंदर स्त्री धावत पळत येत असलेली हनुमानाला दिसली. ती हनुमंताच्या पाया पडून म्हणाली–"तो म्हणाला ते खरं आहे. माझे नाव सुवर्चला देवी. माझ्या वडिलांचे नाव दक्षिणसागर

असे आहे. असंख्य जलचर प्राण्यांची मी राणी आहे. आपण मला ओळखले नसणार, परंतु मी मात्र आपणांला ओळखते. एकदां समुद्र-पार करून जात असतां सिंहिका नावाच्या राक्षसिणीने आपली सावली धरून ओढली. तेव्हां आपण तिच्याशी युद्ध केलेत. त्या वेळी मी मत्स्य रूपात समुद्रात पोहोत होते. आपण सिंहिकेचा वध केल्यानंतर कपाळवर आलेला घाम बोटाने काढून समुद्रात टाक-लात. त्या घामाचा एक थेंब माझ्या तोंडात पडला. मी तो गिळला. त्यामुळे मी गरोदर झाले आणि माझ्या पोटी हा मत्स्यवल्लभ जन्मला. म्हणून हा आपला मुलगा आहे."

ती म्हणाली ते संपताच एक दिव्यवाणी झाली–"हनुमंता! सुवर्चला म्हणाली ते खरे आहे. मत्स्यवल्लभ तुझा मुलगा आहे!"

हनुमंताला ते सर्व ऐकून व पाहून आश्चर्याचा धक्काच बसला. तो स्वतःला अद्याप सावरू शकला नव्हता, इतक्यात सुवर्चला देवी म्हणाली–"मत्स्यवल्लभ शैशवावस्थेपासूनच साहसी व पराक्रमी आहे. तो मोठा झाल्यावर पराक्रमी वीर होत असलेला पाहून मैरावण त्याला उचलून घेऊन गेला आणि त्याने आपला गुलाम करून ठेवले. तुमचा दर्शनाशिवाय त्याला दास्यमुक्ती नाही असे दिव्यवाणी म्हणाली होती. आजपासून तो दास्यातून मुक्त झाला आहे, हे आतां मी प्रत्यक्ष पाहतेच आहे."

"सुवर्चला म्हणाली ते सर्व खरे आहे. मत्स्यवल्लभ हा हनुमानाचा मुलगाच आहे!" दिव्यवाणी पुन्हा म्हणाली.

मत्स्यवल्लभाने हनुमानाला पायावर डोके ठेवून नमस्कार केला. हनुमानाने त्याला त्याचे दोन्ही खांदे धरून उभे केले आणि प्रेमाने भेटला.

सूवर्चला देवी फार आनंदात हनुमानाला म्हणाली–"तू चंद्रसेनेकडे जाऊन तिला मैरावणाच्या पंचप्राणांचे गूढ विचारून घे. तिला माहीत आहे. ती तुला सर्व मदत करील." असे सांगून व हनुमानाला नमस्कार करून सुवर्चला मत्स्यवल्लभाला बरोबर घेऊन निघून गेली.

प्रतिकार

कित्येक शतकांपूर्वी परकीयांच्या भारतीय राज्यांवर स्वाऱ्या होत असत. भयंकर युद्धे होत आणि अमानुष अत्याचारही होत. कधीकधी स्वाऱ्या करणारे भारतीय किल्ले जिंकीत तर कधीकधी त्यांचा पराभव होई.

बगदादच्या खलीफाचा प्रतिनिधी अल हजाज टर्की हा इराक देशाचा शासक म्हणून काम करीत असे. त्याने आपले सैन्य सिन्ध प्रांतावर स्वारी करण्या-साठी अनेक वेळा पाठविले होते. परंतु प्रत्येक वेळी त्याच्या सैन्याला माघार घ्यावी लागली. त्या वेळी सिंध राज्याच्या गादीवर दाहीर नावाचा राजा होता.

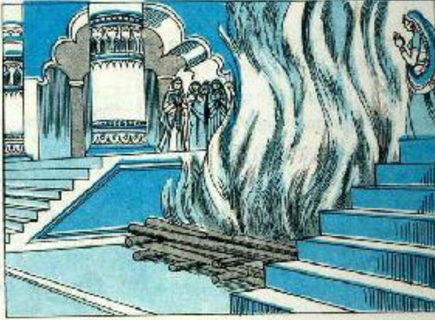

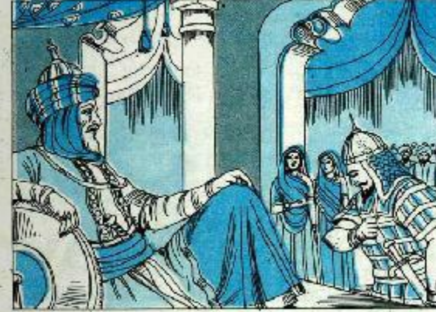
शेवटी अल हुजाज याचा जावई महंमद बिन कासिम याला सेनापती नेमण्यात आले. तो हुशार व साहसी होता. कित्येक दिवस युद्ध केल्यावर त्याने सिंध देशाच्या राजाचा किल्ला जिंकला.

सेनापतीने राजाचा खजीना लुटला आणि स्वदेशी निघाला. दोघां राजकन्यांना तो बरोबर घेऊन गेला. त्याचा त्याला गर्व वाटत होता.

राजा व राजकुमार सर्वांना वीरगती मिळाल्यावर राणी व तिच्या सुना जोहार करून सती झाल्या.

सेनापती कासिमने आपला सासरा अल हजाज याला त्या राजकन्या नजराणा म्हणून दिल्या. परंतु अल हजाजने त्यांना खलीफांकडे पाठविले. त्यांचे सौंदर्य पाहून खलीफा चकित झाला. त्याने त्यांना आपल्या जनानखान्यात पाठविले आणि सेनापतीला एका दूरच्या प्रांताचा शासक म्हणून नेमले.

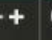

परंतु राजाच्या दोन रूपवती राजकन्या जोहार जाण्यापूर्वी कासिमच्या हाती कैद झाल्या.

काही काळ लोटल्यावर खलीफांना दोघां राजकन्यांनी सांगितले की, सेनापतीने यापूर्वीच आमच्याशी लग्न करून घेतले आहे. "आपल्या बायकांना कोणाला नजराणा म्हणून दिला तर तुमच्या देशात चालतो का ?" असे त्यांनी विचारले.

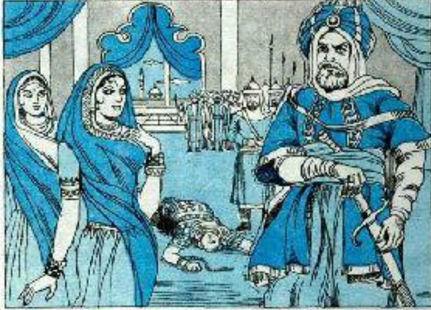

ते ऐकून खलीफांच्या तळपायाची आग मस्तकाला जाऊन भिडली. त्याने कासीमला कैद करून हजर करायला हुकूम सोडला आणि म्हणाला– "त्याला जिवंत नाही, त्याचे प्रेत हजर करा."

खलीफांच्या हुकमाची अंमलबजावणी होऊन कासिमचे प्रेत खलीफांच्या समोर आणून ठेवल्यावर दोघी राजकन्या स्मित करून म्हणाल्या– "कासिमने आमच्या अंगाला स्पर्शही केला नाही. त्याने आमच्या वडिलांचा वंशनाश केला, आम्ही त्याचा सूड उगविला, एवढेच !"

आपण फसल्याची जाणीव होताच खलीफाने चिडून जाऊन राजकन्यांचा वध करविला. त्या तयारच होत्या. कासिमच्या वधाला कारण झाल्याच्या दुःखाने स्वतः खलीफा लवकरच पैगंबरवासी झाले.

गोष्ट मथळा चढाओढ

या गोष्टीला उत्तम मथळा सुचवून रु. २५ मिळवा!

?

एकदा काही दर्यावर्दी व्यापाऱ्यांना समुद्रात एक बेट दिसले. पन्नास वर्षांपूर्वीपासून त्या वाटेने जाणाऱ्या येणाऱ्या दर्यावर्दी लोकांनादेखील ते बेट पूर्वी कधी दिसले नव्हते.

गलबताच्या मालकाने त्या बेटाच्या किनाऱ्यावर नांगर टाकला. तेथे एक शहर होते व नगर लोकही होते. अनेक प्रकारे ते जीवन व्यापन करीत होते.

परंतु व्यापाऱ्यांना त्यांपैकी कोणी ओळखले नाही. व्यापाऱ्यांनी कित्येकांनी हाक मारून बोलाविले, परंतु कोणी काहीच उत्तर दिले नाही. व्यापाऱ्यांनी त्या लोकांच्या अंगाला हात लावून पाहिला. परंतु हाताला त्यांचा स्पर्शही झाला नाही. अर्थातच त्यांना त्या गोष्टीचे आश्चर्य वाटले व ते राजवाड्यात गेले. राजाचा दरबार चालू होता.

गलबताच्या मालकाला, त्याला कोणी ओळखू शकणार नाही, हे माहीत होते. तो सरळ राजाच्या जवळ गेला आणि त्याच्या डोळ्यांना डोळे लावून निरखून पाहू लागला, परंतु आश्चर्य म्हणजे राजा तत्क्षण निश्चेष्ट होऊन पडला.

दरबारी मांत्रिक जवळ येऊन राजाची वैद्यकी परीक्षा करून म्हणाला–"जिवंत माणसांचा वारा राजाला लागला आहे. मी त्यांचा मारणहोम करतो." ते कानांवर पडतांच व्यापारी पळून गेले आणि आपल्या गलबतात बसून आपल्या वाटेने निघून गेले. थोडे अंतर गेल्यावर त्यांनी मागे वळून पाहिले, तेथे ते बेट नव्हते.

★ ★ ★

वरील गोष्टीला उपयुक्त होईल असा एक सुंदर मथळा विचार करून एका कार्डावर स्वतःच्या पत्त्यासह लिहून "गोष्ट मथळा चढाओढ", 'चांदोबा', चंदामामा प्रकाशन, २ व ३ अर्काट रोड, वडपळणी, मद्रास ६०० ०२६ या पत्त्यावर पाठवा.

२० मे १९७७ च्या आत पोस्टकार्ड पोंचले पाहिजे. त्या कार्डावर 'फोटो चढाओढ परिचय' देता कामा नये.

चढाओढीचा निकाल जुलै १९७७ च्या चांदोबात जाहीर करण्यात येईल.